

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 6/1'2021

(видається з 1994 року)

ISSN 2409-1944

[https://doi.org/10.37634/efp.2021.6\(1\)](https://doi.org/10.37634/efp.2021.6(1))

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 02 липня 2020 р. № 886 (економічні науки).

Наказ Міністерства освіти і науки України від 24 вересня 2020 р. № 1188 (юридичні науки).

Рішення Аудиторської палати України від 21.12.2017 р. № 353/10 (облік та аудит).

Реєстраційне свідоцтво серії КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Журналу присвоєно міжнародний ідентифікаційний номер ISSN 2409-1944 та включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Префікс doi журналу: 10.37634/efp.

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол № 10 від 16 червня

2021 р.). Повний або частковий передрук матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 30.06.2021

Формат 60/84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Суб'єкт видавничої справи

© "Аналітик", 2021
© "Економіка. Фінанси. Право",
2021

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес центр"

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ECONOMICS FINANCES LAW

MONTHLY INFORMATIONAL AND ANALYTICAL JOURNAL

№ 6/1'2021

(issued from 1994)

ISSN 2409-1944

[https://doi.org/10.37634/efp.2021.6\(1\)](https://doi.org/10.37634/efp.2021.6(1))

Journal is included in the list of scientific professional editions of Ukraine, which can be published results of dissertations for the degree of doctor and candidate (PhD).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine of 02 July 2020 № 886 (economic sciences).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine on September 24, 2020 № 1188 (legal sciences).

Order of Audit Chamber of Ukraine on 21 December 2017 № 353/10 (accounting and audit).

Certificate of registration of a series of KV № 21620-11520PR dated October 12 2015.

Journal is awarded the international identification number ISSN 2409-1944 and included in the international Scientometrics base Index Copernicus.

Journal's doi: 10.37634/efp.

Founders:

Audit firm "Analytik" jointly with the National Academy of Internal Affairs of Ukraine

Articles must pass

selection, internal and external review

Recommended for publication and dissemination through the Internet by the Academic Council of the National Academy of Internal Affairs of Ukraine (Protocol № 10 of June 16, 2021). Full or partial reprint of the

materials of the journal is allowed only with the consent of the editorial office.

The authors are responsible for the selection and presentation of the facts. The content and authenticity of the advertisement is the responsibility of the advertiser.

Signed for print 30.06.2021

Format 60/84/8

Publication – 250 copies

Address of the editorial office: 01001, Kyiv,
Khreshchatyk str., 44

Phones: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Fax: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Web: www.efp.in.ua

*The subject of
publishing*

© "Analytik", 2021
© "Economics. Finances. Law",
2021

Typography: LLC "International Business
Center"

Головний редактор

Левченко Валентина Петрівна, д.е.н., член Ради нагляду за аудиторською діяльністю Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, директор ВПГО «Спілка аудиторів України»

Шеф-редактор

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління ПрАТ «Аудиторська фірма "Аналітик"», Заслужений юрист України

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Бойко Антон Олександрович, к.е.н., доцент кафедри економічної кібернетики, Сумський державний університет

Величко Олена Георгіївна, радник першого віце-прем'єра міністра України – Міністра економічного розвитку і торгівлі України

Вереzubova Tetiana Anatoliivna, д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів, Білоруський державний економічний університет

Герасимович Анатолій Михайлович, д.е.н., професор, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Головач Tetiana Anatoliivna, д.е.н., професор, аудитор, заступник директора з наукової роботи Інституту аудиту

Криштова Ірина Ігорівна, д.е.н., професор, професор кафедри обліку і оподаткування Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Манцевич Юрій Миколайович, д.е.н., доцент, вчений секретар Державного підприємства «Науково-дослідний і проектний інститут містобудування»

Полякова Євгенія Сергіївна, к.е.н., доцент кафедри фінансів та банківської справи, проректор з науково-педагогічної роботи (навчальний процес) Вищого навчального закладу «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»

Потишняк Олена Миколаївна, д.е.н., професор, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

Прушківський Володимир Геннадійович, д.е.н., професор, перший проректор Запорізького національного технічного університету

Сіскос Евангелос, д.е.н., професор, Університет Західної Македонії

Ткаченко Сергій Анатолійович, д.е.н., професор, ректор Вищого навчального закладу «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»», Академік Академії економічних наук України

Тринчук Віктор Вікторович, к.е.н., доцент кафедри туристичного та готельного бізнесу Національного університету харчових технологій

Чижевська Людмила Віталіївна, д.е.н., професор, професор кафедри обліку і аудиту Державного університету «Житомирська політехніка», академік Академії економічних наук України

Члени редакційної колегії з правових наук:

Балгімбекова Гульнара, к.ю.н., завідувач кафедри конституційного та міжнародного права, Карагандинський державний університет ім. Е.А. Букетова

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України, полковник поліції

Глушков Валерій Олександрович, д.ю.н., проф., заслужений юрист України, академік Міжнародної академії безпеки та конфліктології

Константинов Сергій Федорович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри адміністративної діяльності НАВС

Луць Володимир Васильович, д.ю.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України, академік Національної академії правових наук України

Мусін Куат Санязданович, к.ю.н., старший викладач кафедри конституційного та міжнародного права, Карагандинський державний університет ім. Е.А. Букетова

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу Чорноморський національний університет імені Петра Могили, академік Національної академії наук вищої освіти України

Скоржевська-Амберг Малгожата, Доктор філософії, адвокат, Університет Козмінського, юридичний коледж, Кафедра теорії, філософії та історії права (Польща)

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного, адміністративного права та соціально-гуманітарних дисциплін, Інститут права та суспільних відносин Університету "Україна". Заслужений юрист України.

Яровий Анатолій Олександрович, к.ю.н., доцент, професор кафедри права публічного адміністрування Маріупольського державного університету, суддя у відставці

Відповідальний редактор: Поповецька-Демченко Леся Петрівна

Випусковий редактор: Туманян Анна Оганесівна

Editors-in-chief

Valentyna P. Levchenko, Dr. Economics, member of the Supervisory Board for audit activity of the Authority public oversight for audit activity, Director of the All-Ukrainian Professional Non-Governmental Organization "Union of Auditors of Ukraine"

Volodymyr V. Holovach, PhD Law, Head of the Board of the Audit Firm "Analytik", Honored Lawyer of Ukraine

Members of the editorial board of Economic Sciences:

Anton O. Boiko, PhD Economics, Associate Professor of Economic Cybernetics Department, Sumy State University

Olena H. Velychko, Advisor to the First Vice Prime Minister of Ukraine - Minister of Economic Development and Trade of Ukraine

Tatyana A. Verezubova, Dr. Economics, Professor, Head of the Department of Finances, Belarusian State Economic University

Evangelos Siskos, Dr. Economics, Professor, University of Western Macedonia

Anatoliï M. Herasymovych, Dr. Economics, Professor, Kyiv National Economic University after Vadym Hetman

Tetiana A. Holovach, Dr. Economics, Professor, auditor, deputy director for scientific work of the Institute of Audit

Iryna I. Kryshтова, Dr. Economics, Professor, Professor of Accounting and Taxation Department, Kyiv National Economic University after Vadym Hetman

Yurii M. Mantsevyich, Dr. Economics, Associate Professor, Scientific Secretary of the State Enterprise "Research and Design Institute of Urban Development"

Yevheniia S. Poliakova, PhD Economics, Associate Professor of Finances and Banking Department, vice-rector for scientific and pedagogical work, Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"»

Olena M. Potyshniak, Dr. Economics, Professor, Professor of the Production, Business and Management Department of the Kharkiv National Technical University of Agriculture after Petro Vasylenko

Volodymyr H. Prushkivskiyi, Dr. Economics, Professor, First Vice-Rector of the Zaporizhia National Technical University

Serhiï A. Tkachenko, Dr. Economics, Professor, Rector of the Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"», Academician of Academy of Economic Sciences of Ukraine

Viktor V. Trynchuk, PhD Economics, Associate Professor of tourism and hotel business department, National University of Food Technology

Liudmyla V. Chyzhevska, Dr. Economics, Professor, Professor of the Production, Professor of Accounting and Auditing Department, State University "Zhytomyr Polytechnic", Academician of the Academy of Economic Sciences of Ukraine

Members of the editorial board of Law Sciences:

Gulnara Balgimbekova, PhD Law, Head of the constitutional and international law department, Karagandy State University after E.A. Buketov.

Serhiï F. Konstantinov, Dr. Law, Professor, Head of the Administrative Activity Department of the National Academy of Internal Affairs

Viktor I. Vasylynychuk, Dr. Law, Professor, Professor of the Operational and Investigating Department of the National Academy of Internal Affairs, Honored Lawyer of Ukraine, Colonel of the Police

Valerii O. Hlushkov, Dr. Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Academician of the International Security and Conflict Academy

Volodymyr V. Luts, Dr. Law, Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Academician of National Academy of Law Sciences of Ukraine

Kuat S. Musin, PhD Law, Senior Lecturer of the constitutional and international law department, Karagandy State University after E.A. Buketov.

Ihor V. Ozerskyi, Dr. Law, Professor, Professor of the Civil and Criminal Law and Process Department of Black Sea National University after Petro Mohyla, Academician of the National Academy of Sciences of Higher Education of Ukraine

Malgorzata Skorzevska-Amberg, PhD, DSc, Kozminski University, College of Law, Department of Theory, Philosophy and History of Law (Poland)

Yurii O. Frytskyi, Dr. Law, Professor, Head of the Constitutional, Administrative Law and Social and Humanitarian disciplines Department, Law and Public Relations Institute of the "Ukraine" University, Honored Lawyer of Ukraine

Anatoliï O. Yarovyï, PhD Law, Professor of Law and Public Administration Department, Mariupol State University, retired judge

Managing editor: Lesia P. Popovetska-Demchenko

Issue Editor: Anna O. Tumanian

ЗМІСТ

АВЕРІХІНА Т.В., БУРЯЧЕНКО М.В., ВАСИЛЬЄВА В.О. Сучасні тенденції світового ринку електрообладнання	5
ЧУБАНЬ В.С., ПАСИНЧУК К.М., КРІЧКЕР О.Ю. Economic and legal due diligence of the allocation of on-budget expenditures for the SES of Ukraine (Економіко-правовий аналіз розподілу видатків державного бюджету України для ДСНС України)	10
КОВТУНЕНКО К.В., ШАРКОВА Г.І., ГУРАЛЬСЬКА В.В. Сучасні аспекти розвитку міжнародного бізнесу в умовах глобалізації	14
ЧИРКОВА Ю.Л., МАКАРОВА Ю.С. Платні дороги в Україні: поточні реалії та міжнародний досвід управління	17
ЄФРЕМОВА І.І. Особливості захисту приватних прав неюрисдикційними способами врегулювання правових спорів (конфліктів)	23
МАШОШИНА Н.В., ПУРІХОВ В.М., КОВАЛИК О.А. Використання діджитал інструментів в організації ресурсного забезпечення діяльності малого бізнесу	30
ОНОПРІЄНКО Д.О. Управління забезпеченням сталого розвитку підприємства	33
ТАРАСЕВИЧ Ю.В. Особливості кримінологічного планування	37

CONTENTS

AVERIKHINA T., BURIACHENKO M., VASYLIEVA V. Modern trends of the world market of electrical equipment	5
CHUBAN V., PASYNCHUK K., KRICHKER O. Economic and legal due diligence of the allocation of on-budget expenditures for the SES of Ukraine	10
KOVTUNENKO K., SHARKOVA H., HURALSKA V. Modern aspects of international business development in the conditions of globalization	14
CHYRKOVA Yu., MAKAROVA Yu. Toll roads in Ukraine: current realities and international management experience	17
YEFREMOVA I. Peculiarities of protection of private rights by non-jurisdiction methods of settlement of legal disputes (conflicts)	23
MASHOSHINA N., PURIKHOV V., KOVALYK O. The digital tools usage in the organization of resource support for small business activity	30
ONOPRIIENKO D. Management of support of sustainable development of the enterprise	33
TARASEVYCH Yu. Features of criminological planning	37

АВЕРІХІНАТетяна Володимирівна
t.v.averihina@mzeid.in**БУРЯЧЕНКО**Марина Віталіївна
mburyachenko@gmail.com**ВАСИЛЬЄВА**Валерія Олександрівна
valeriia.vasylieva@mzeid.inк. е. н., доцент кафедри, Державний
університет "Одеська Політехніка"студентка, Державний університет
"Одеська Політехніка"студентка, Державний університет
"Одеська Політехніка"

УДК 339.9:621.3

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ СВІТОВОГО РИНКУ ЕЛЕКТРООБЛАДНАННЯ**MODERN TRENDS OF THE WORLD MARKET OF ELECTRICAL EQUIPMENT**DOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2021.6\(1\).1](https://doi.org/10.37634/efp.2021.6(1).1)*АВЕРІХІНА Тетяна* – PhD in Economics, Associate Professor of department, State University "Odesa Polytechnic"*БУРЯЧЕНКО Марина* – student, State University "Odesa Polytechnic"*ВАСИЛЬЄВА Валерія* – student, State University "Odesa Polytechnic"

У статті розглянуто світовий ринок електрообладнання, динаміка зростання та його річний обсяг. Умови забезпечення енергопостачання та електроенергії. Структура остаточного використання кабельних та провідникових виробів на 2020 р. Структура кінцевого використання кабельно-провідникової продукції. Розмір світового ринку кабельно-провідникової продукції за напругою 2015-2022 рр., млрд дол. США. Обсяг попиту на кабельно-провідникову продукцію за регіонами, млн т. Основні країни-виробники кабельно-провідникової продукції 2020 р. Найбільші світові виробники кабельної продукції за 2020 р.

* * *

Introduction. The world market of electrical equipment is developing very fast. There are many companies in the market that sell electrical equipment, among them there are companies that occupy leading positions. Today, the world market of energy engineering is estimated at 87 billion dollars per year, based on the structural dynamics of growth, the annual volume can reach 110-115 billion dollars per year until 2025. The global market for energy equipment service in 2020 is 31.7 billion dollars, including: LTSA (long-term service) 47%, modernization – 20%, field service – 24%, engineering – 9%.

The purpose of the paper is to analyze the world market of electrical equipment, determine sales, business growth. The list of leaders in electrical equipment on the world market is considered.

Results. The main trends in the world today are the following areas: development of DC transmission system, cable lines for underwater laying and cable for connections of renewable energy sources to reduce energy transmission costs through the capabilities of existing transmission lines, through network voltages and innovative design solutions and installation methods. The amendment for these trends shows us the world leaders in the electrical market, such as Legrand, Schneider Electric, ABB, Siemens, DEKraft, SASSIN, EKF, etc., R&D costs are 3.5–5% of profits (over 60 years). Thus, we can conclude that the global market for cable networks is developing rapidly. This market is expected to grow in the development of smart grid technologies, renewable energy generation and initiatives to modernize the transmission and distribution system.

Conclusion. That the global cable ladder market is developing rapidly. This market is expected to grow in the development of smart grid technologies, renewable energy cultivation and government initiatives to modernize transmission and distribution systems.

Ключові слова: ринок електрообладнання, динаміка зростання, річний обсяг, кабельні та провідні вироби, країни виробники, найбільші світові виробники

Keywords: electrical equipment market, growth dynamics, annual volume, cable and wire products, manufacturing countries, the world's largest manufacturers

ВСТУП

Світовий ринок електрообладнання дуже швидко розвивається. На ринку є багато компаній, які займаються продажем електрообладнання, серед них є компанії, які займають лідируючі позиції.

На сьогодні світовий ринок енергетичного машинобудування оцінюється в 87 млрд дол. в рік, ґрунтуючись на структурну динаміку зростання, річний обсяг може досягти 110-115 млрд дол. в рік до 2025 р.

Світовий ринок сервісу енергетичного обладнання у 2020 р. становить 31,7 млрд дол.

МЕТА статті – дослідження світового ринку електрообладнання та світових лідерів електрообладнання. Визначення швидкості розвитку ринку електрообладнання, його положення та обсяг.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові роботи, матеріали спеціалізованих та профільних журналів, а також різні Інтернет-джерела. У дослідженні використовуються методи узагальнення, аналізу та системного підходу.

РЕЗУЛЬТАТИ

На сьогодні відзначається прогресуюча тенденція, спрямована на підтримку і зміцнення активів, інвестиційних проектів. Особливо чітко вона проявляється в міжнародних економічних структурах, енергетичних корпораціях, виробничих конгломератах, що мають функціональну спрямованість до процесів злиття й поглинання, метою яких є структурне, ефективне, націлене на результат фінансування НДДКР. Поточний

стан та характеристики розвитку світової економіки стосуються стратегій компаній та мислення керівників. Інноваційний фокус наразі є пріоритетом у розвитку державної економіки, що відображається в наукових дослідженнях та практичних діяльностях корпоративних компаній [1].

Кабельні провідники використовуються в їх напрямках:

- спілкування: забезпечити зв'язок між населеними пунктами;
- для забезпечення зв'язку в розрахунки між будівлями;
- забезпечити зв'язок у будівлях, структурах;
- до забезпечення зв'язку в будівлях, спорудах; на телебаченні та для провідного мовлення;
- будівництво: встановити електроенергію та освітлювальні мережі;
- машинобудування: для побутової техніки; у стаціонарних пристроях.
- промислове електрообладнання для виробництва бездротових виробів, кабель-провідникової продукції, мідної групи.

Структура остаточного використання кабельних та провідникових виробів на 2020 р. представлена на рис. 1 [2].

Сегмент енергетики отримав найбільшу частку загального ринку у 2020 р. Зі зростанням цінностей обізнаності виробник активно шукає шляхи інвестування у виробництво відновлювальні джерела енергії, такі як сонячна та вітрова енергія. Сегмент будівництва також потрапив у значну частку ринку в 2020 р. Сам сегмент будівель включає житлові та комерційні комплекси.

Обсяг ринку світових кабелів та дротів у 2020 р. оцінювався на 186,090,0 млн дол., і передбачена тенденція для значного збільшення цього показника в наступні роки.

Якщо взяти до уваги обсяг глобального кабельного ринку на прикладі 100 %, то 66 % ринку складають кабелі енергетичного призначення, 20 % – кабелі телекомунікаційного призначення, включаючи волоконно-оптичні кабелі, й 14 % – обмотувальні дроти. Ці кабелі мають високу надійність і добру провідність, а отже, вони використовуються в електротехнічній та побутовій промисловості, внутрішня проводка для освітлювальних схем, автомобільних додатків, телекомунікаційні лінії та кабелі живлення.

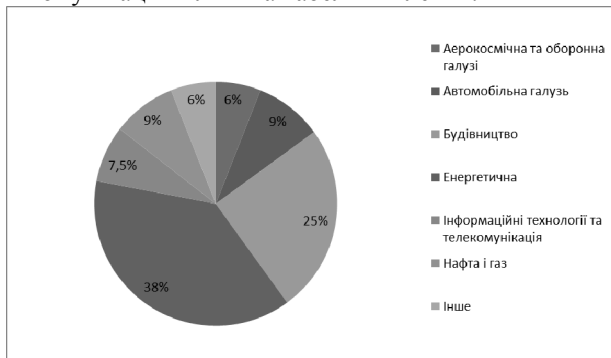

Рис. 1. Структура кінцевого використання кабельно-провідникової продукції, 2020 р.

Розмір світового ринку кабельно-провідникової продукції за напругою 2015–2022 р., млрд дол. США, надано на рис. 2.

Основними факторами розвитку кабелів є виробництво енергетичних кабелів. Відновлювані джерела енергії, збільшення урбанізації, розширення підземного використання кабелю в розподілі електричних мереж тощо [3].

Об'єм попиту за кабельно-провідними продукціями показаний на рис. 3. Відповідно до цих даних найбільші споживачі кабелю та реалізації продукції є європейські країни та Китай.

Варто зазначити, що Китай займає лідируючу позицію на сучасному етапі, що майже на 2 кроки попереду США. Представлено список провідних 20 країн виробників кабелів та продуктів впровадження на рис. 4.

Список ключових компаній на світовому ринку кабелю та реалізації продукції можна подивитися на рис 5. Так, компанія Legrand знаходиться на першому місці, дохід якої становить 3,7 мільярдів доларів США.

Крім того, інвестиції в інтелектуальну передачу електричних мереж призвели до того, що компанії отримали змогу заключити контракти та угоди. Українські компанії які треба виділити це: ПАТ «Донбаскабель», ПАТ «Укркабель», ЗАТ «Південкабель», ПАТ «Одескабель», ВАТ «Азовкабель».

З табл. 1 видно, що ринок електрообладнання є досить насиченим, це зумовлено зростанням попиту на потужності електромереж, зростання користувачів телекомунікацій та зростання Інтернет-трафіку є основними факторами сприяння стабільному зростанню ринку.

Список лідерів можна побачити у табл. 1.

Компанії Legrand, Schneider Electric, ABB, Siemens, DEKraft, SASSIN, EKF та ін. є лідерами на ринку та стабільно тримають свої позиції вже багато років, що показує нам надійність та якість електрообладнання та матеріалів, які вони поставляють на світовий ринок. Кожна з компаній виділяється своїми інноваційними способами, індивідуальністю та бажанням задовольнити покупця.

Для того щоб бути активним гравцем на кабельному ринку, недостатньо виробляти одні традиційні продукти, необхідно реалізувати та розвивати унікальні технології вирішувати існуючі проблеми в теперішній енергетиці [4].

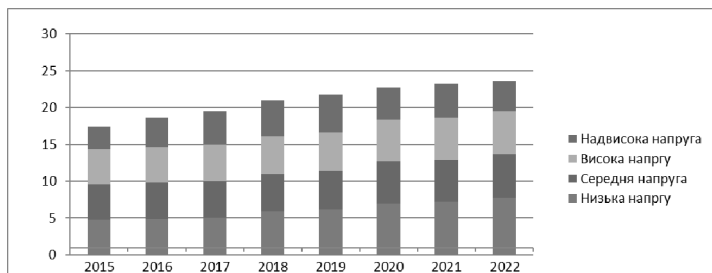

Рис. 2. Розмір розвитку тенденцій світового ринку кабельно-провідникової продукції за напругою 2015- 2022 р., млрд дол. США.

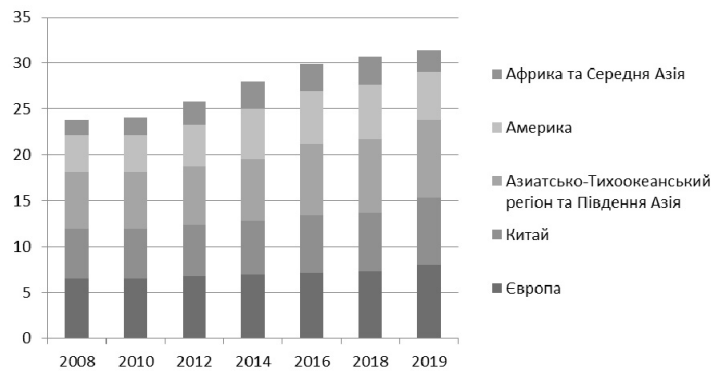

Рис. 3. Обсяг попиту на кабельно-провідникову продукцію за регіонами, млн т.

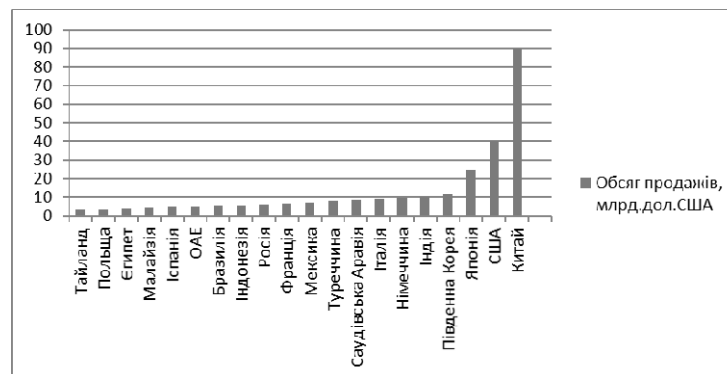

Рис. 4. Основні країни-виробники кабельно-провідникової продукції, 2020 р.

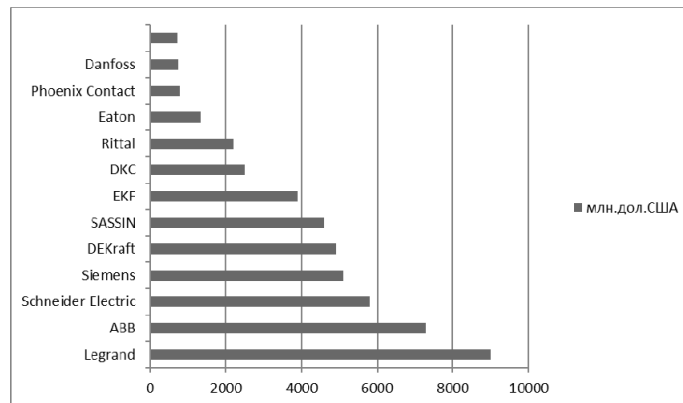

Рис. 5. Найбільші світові виробники кабельної продукції, 2020 р.

Таблиця 1

Світові лідери електрообладнання та матеріалів 2020 р.

Лідери	Переваги
1	2
Legrand	<p>Продукція Legrand застосовується й у житлових приміщеннях, і в будівлях адміністративного сектору, і на промислових об'єктах. Концентрація на одному бізнесі – електротехніка – дозволили Legrand зайняти провідні позиції в багатьох країнах світу у відповідній галузі. Лідерство Legrand на ринку обумовлено високою культурою виробництва, а також великими інвестиціями в дослідження й розробки нових технологій і матеріалів. Legrand – це 19 % світового ринку інсталяційного електрообладнання і 15 % ринку кабель-каналів.</p> <p>Торговий оборот компанії на 2019 рік склав 3,7 мільярдів євро. Legrand об'єднує понад 33000 співробітників, що працюють більш ніж у 60 країнах світу. Що стосується України, то тут Legrand – єдиний виробник, що пропонує повний комплекс електрообладнання, від розеток і вимикачів до складних систем розподілу й управління.</p>
Schneider Electric	<p>Компанія світового рівня в галузі управління електроенергією – пропонує комплексні рішення для ключових сегментів ринку: цивільного й житлового будівництва, промисловості, енергетики та інфраструктури, центрів обробки даних і мереж. Завдяки рішенням Schneider Electric електроенергія стає безпечнішим, надійніше, ефективніше. Основні показники Schneider Electric у світі: Обіг у 2018 році: 18,3 млрд євро, штат 114000 співробітників понад в 100 країнах, 32 % обороту припадає на країни, що розвиваються, науково-дослідні центри у 25 країнах.</p>

Продовження табл. 1

1	2
ABB	Лідер в галузі технологій для електроенергетики та автоматизації. Технології, створені групою, дозволяють промисловим підприємствам та енергетичним компаніям підвищувати свою продуктивність, знижуючи негативний вплив на навколишнє середовище. Група компаній ABB володіє підприємствами в 100 країнах, а її штат налічує близько 124000 чоловік
Siemens	Працює в більш ніж 190 країнах світу, світовий лідер у галузі електротехніки та електроніки, демонструє високі стандарти корпоративної соціальної відповідальності, підтримуючи різні проекти в галузі розвитку освіти, науки, культури і спорту.
DEKraft	Займається виробництвом і постачанням широкого спектру низьковольтного обладнання економічного сегмента. Завжди в наявності понад 900 артикулів модульного обладнання, силової і комутаційної апаратури, корпусів електрощитів і аксесуарів. Асортимент продукції постійно розширюється з динамікою плюс 40–50 % на рік, повністю задовольняючи незмінно зростаючі запити клієнтів. Введення нових продуктів в асортимент, а також доопрацювання продуктів поточного асортименту, проводиться насамперед виходячи із запитів і побажань професійних монтажників і рядових споживачів.
SASSIN	Один із найбільших виробників електротехнічної продукції у світі, №1 серед експортерів низьковольтної електротехнічної продукції в Китаї автоматика й електрообладнання SASSIN відрізняється доступними цінами (на ринку можна знайти й більш дешеве обладнання). Корпорація SASSIN по праву пишається високою якістю своєї продукції і приділяє велику увагу сервісному обслуговуванню, маючи добре розвинену мережу збутових підрозділів у всьому світі. Сервіс-центри SASSIN безпосередньо контактують зі споживачами.
EKF	Один із провідних виробників низьковольтного обладнання. На сьогодні, є компанія EKF, яка пропонує своїм партнерам широкий асортимент електротехнічної продукції – від корпусів електрощитів і модульної автоматики до силової апаратури і стабілізаторів напруги. Номенклатура компанії у 2020 році перевищила 4000 позицій і продовжує рости. Лінійка низьковольтного обладнання EKF включає найостанніші досягнення ринку і власні унікальні конструкторські розробки. Уся низьковольтна апаратура, що випускається під торговою маркою EKF проходить суворий багатоступеневий контроль, як на стадії виробництва електротехнічної продукції, так і в логістичних процесах.
DKC	До складу групи входять три підрозділи: «ДКС Росія», «ДКС Україна» і «ДКС Європа». Розвиваючи своє виробництво й дистрибуторську мережу, ДКС реалізує місію із забезпечення світового ринку електротехнічних виробів високоякісною продукцією. Номенклатура ДКС налічує понад 10000 компонентів і аксесуарів, об'єднаних у 4 основні групи – кабельні канали, пластикові труби, металеві лотки й електрощитове обладнання. Багато продуктів, що виробляються групою ДКС, є інноваційними для електротехнічного ринку. Завдяки активній роботі з дослідження та розробки нових матеріалів і продуктів, ДКС володіє великим переліком власних патентів.
Rittal	В асортименті налічується понад 10000 стандартних виробів, що відвантажуються зі складу в день замовлення, є світовим провідним постачальником систем корпусних техніки й розподільних шаф і користується попитом, як постачальник рішень у всіх сферах промисловості й у всіх сегментах ринку зв'язку IT. Компанія Rittal однією з перших компаній у світі почала виробництво промислових і електророзподільних корпусів на конвеєрі.
Eaton	Обсяг продажів у 2020 році склав 13,7 мільярда доларів США. Eaton пропонує клієнтам комплексний підхід до управління енергією, будучи світовим лідером у виробництві обладнання для забезпечення якості, розподілу й управління електроживленням та інше. Eaton нараховує 7000 співробітників і здійснює продажі більш ніж в 150 країнах світу.
Phoenix Contact	Представлено у понад 60 країнах світу. Продаж продукції Phoenix Contact здійснюється через власну мережу продажів і послуг, у яку входять 47 дочірніх підприємств і 30 торгових представництв у всьому світі. Бути завжди поруч і говорити на мові клієнта – така основна концепція взаємодії з замовниками. Компанія пропонує широкий асортимент новинок для промислової електротехніки, який включає в себе шість напрямів продукції.
Danfoss	Один із найбільших промислових концернів у Данії. Данфосс є глобальним лідером у розробці, виробництві, продажах і обслуговуванні механічних та електронних компонентів для промисловості. Бізнес концерну Данфосс зосереджений на трьох головних напрямках, де Данфосс займає лідируючі позиції на ринку: тепла автоматика, холодильне обладнання, привідна техніка.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи дослідження, можна зробити наступні висновки – основними трендами у світі сьогодні були такі сфери: розроблення систем передача постійного струму, кабельні лінії для підводного укладання та кабелю для сполуки відновлюваних джерел енергії, зменшення витрат на передачу енергії за допомогою збільшення здатності існуючих ліній електропередач, збільшення класів напруги в мережі та інноваційні проектні рішення та методи встановлення.

Направлення в цих тенденціях показують нам світові лідери електротехнічного ринку, такі як Legrand, Schneider Electric, ABB, Siemens, DEKraft, SASSIN, EKF та ін., чії витрати на НДДКР становлять 3,5–5 % від прибутку (понад 60 млн дол. на рік). Виходячи з цього, бачимо, що світовий ринок кабелів розвивається дуже швидким темпом. Очікується, що цей ринок буде рости в розвитку технологій інтелектуальних мереж, розвитку відновлюваної енергії та урядових ініціатив для модернізації систем передачі та розподілу.

Список використаних джерел

1. Актуальные проблемы отечественной кабельной промышленности. URL: www.kp-info.ru/images/File/2017_issue/4/2017_4_32_34.pdf
2. Семенова В.Г. Напряжки ефективного розвитку підприємств кабельної промисловості. *Економіка и управление предприятием*. 2015. № 2/6(22). С. 54–57.
3. Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти: монографія / за ред. К.В. Ковтуненко та ін. Херсон, 2017. Вип. 2. 906 с.
4. Романенко В.А. Ринок електрообладнання – основні загальносвітові тенденції *Формування ринкових відносин в Україні: Зб. наук. пр.* Київ: НДІЕІ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України. 2002. Вип. 19. С. 95–96.

References

1. Actual problems of the domestic cable industry. URL: www.kp-info.ru/images/File/2017_issue/4/2017_4_32_34.pdf (in Russian).
2. Semenova V.H. Directions of effective development of cable industry enterprises. *Economics and enterprise management*. 2015. № 2/6(22). pp. 54–57 (in Ukrainian).
3. Innovative economics: theoretical and practical aspects: monograph. / ed. K.V. Kovtunenکو, et.al. Kherson, 2017. Issue 2. 906 p. (in Ukrainian).
4. Romanenko V.A. Electrical equipment market – the main global trends. *Formation of market relations in Ukraine*. Kyiv: Research Institute of the Ministry of Economy and European Integration of Ukraine. 2002. Issue 19. pp. 95–96. (in Ukrainian).

ЧУБАНЬВікторія Сергіївна
sv.yak@ukr.netк.е.н., доцент, Черкаський інститут
пожежної безпеки імені Героїв
Чорнобиля Національного
університету цивільного захисту
України**ПАСИНЧУК**Кирило Миколайович
Pasynychuk_Kyrylo@chipb.org.inк.пед.н., доцент кафедри, Черкаський
інститут пожежної безпеки імені
Героїв Чорнобиля Національного
університету цивільного захисту
України**КРІЧКЕР**Ольга Юхимівна
medkoin@ukr.netк.істор.н., доцент кафедри, Черкаський
інститут пожежної безпеки імені
Героїв Чорнобиля Національного
університету цивільного захисту
України

УДК 346.7

ECONOMIC AND LEGAL DUE DILIGENCE OF THE ALLOCATION OF ON-BUDGET EXPENDITURES FOR THE SES OF UKRAINE**ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ РОЗПОДІЛУ ВИДАТКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ДЛЯ ДСНС УКРАЇНИ**DOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2021.6\(1\).2](https://doi.org/10.37634/efp.2021.6(1).2)**CHUBAN Viktoriia** – PhD in Economics, Associate Professor, Heroes of Chernobyl Cherkasy Institute of Fire Safety of the National Civil Defense University of Ukraine**PASYNCHUK Kyrylo** – PhD in Pedagogy, Associate Professor of department, Heroes of Chernobyl Cherkasy Institute of Fire Safety of the National Civil Defense University of Ukraine**KRICHKER Olha** – PhD in History, Associate Professor of department, Heroes of Chernobyl Cherkasy Institute of Fire Safety of the National Civil Defense University of Ukraine

The paper raises the issue of economic and legal due diligence of the allocation of expenditures of the state budget of Ukraine for the State Emergencies Service of Ukraine (SES of Ukraine). The research shows that under the political transformations in Ukraine, characterized by variability and uncertainty of environmental factors, the role and importance of effective functioning of law enforcement agencies, in particular the State Emergency Service of Ukraine, is increasing. Their network is shrinking, the number of staff is being downsized. At the same time, the control of financial bodies over the economic and targeted use of funds is being strengthened, and a regime of strict limitation of budget expenditures and other state expenditures is being introduced to reduce the budget deficit and prevent financial crisis. A number of laws, statutes, codes, rules, regulations and requirements on the distribution of state budget expenditures of Ukraine has been analyzed. The three-times shrinking of resources aimed initially at the construction (purchase) of housing for the rank and file and senior staff of the Civil Protection Service in 2021 is considered to be a negative social indicator for the SES of Ukraine. The positive dynamics is traced in the increase in funding for the activities of the civil defense forces by 6 %. It is noted that in recent years no funds have been allocated for the purchase of fire and other special equipment of domestic production.

It is concluded that this level of funding is not sufficient, because the effectiveness of emergency response is determined by the level of combat capability of the material and technical base of the bodies and units of the SES of Ukraine. With an insufficient funding, the required level of protection of the population and territories from emergencies cannot be achieved.

* * *

У статті порушено проблему економіко-правового аналізу розподілу видатків державного бюджету України для Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС України). Досліджено, що в умовах політичних перетворень в Україні, що характеризуються мінливістю та невизначеністю чинників зовнішнього середовища, посилюється роль і значення ефективного функціонування силових відомств, зокрема Державної служби України з надзвичайних ситуацій України. Їх мережа скорочується, кількість персоналу зменшується. Одночасно посилюється контроль фінансових органів за економічним та цільовим використанням коштів, запроваджується режим жорсткого обмеження видатків бюджету та інших державних видатків з метою зменшення дефіциту бюджету та запобігання фінансовій кризі. Проаналізовано частину нормативно-правових актів щодо розподілу видатків державного бюджету України. Також у статті наголошено, що негативним соціальним показником для ДСНС України буде скорочення в 2021 р. фінансування будівництва (придбання) житла для осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту у 3 рази. Позитивною динамікою, відмічено, збільшення фінансування забезпечення діяльності сил цивільного захисту на 6 %. Зазначено, що протягом останніх років не виділяються кошти на придбання пожежної та іншої спеціальної техніки вітчизняного виробництва.

Зроблено висновок, що такий рівень фінансування не є достатнім, адже ефективність реагування на надзвичайні ситуації визначається рівнем боєздатності матеріально-технічної бази органів та підрозділів ДСНС України. За неналежного рівня фінансування не буде досягнуто необхідного рівня захищеності населення і території від надзвичайних ситуацій.

Keywords: State budget, expenditures, Civil Service of Emergencies of Ukraine, economic and legal due diligence

Ключові слова: Державний бюджет, видатки, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, економіко-правовий аналіз

INTRODUCTION

At this point in the development of Ukraine, financial maintenance for the functioning of the state and public territorial entities is becoming increasingly important. The implementation of state functions and tasks of local self-government requires an appropriate financial basis, which is formed at the expense of state and local budgets. Under such conditions, the timeliness, completeness, and efficiency of budget expenditures are rather pressing.

The following domestic and foreign lawyers have devoted their research papers to clarifying certain aspects of the internal structure of the budget process, considering the peculiarities of the stage of budget execution and financial control over the implementation of budget expenditures: V.V. Antonenko, D.A. Bekerska, V.V. Beshcherevnykh, V.T. Bilous, V.V. Boiko, O.O. Bryhinets, T.V. Bugai, L.K. Voronova, N.V. Vorotina, V.M. Harashchuk, O.P. Hetmanets, O.O. Dmytryk, L.L. Yefimenko, I.B. Zaverukha, L.M. Kasianenko, P. Kraulih, M.P. Kucheriavenko, O.V. Makukh, M. O. Matselyk, D.K. Mitrofanova, A.A. Monaienko, O.A. Muzyka-Stefanchuk, A.A. Nechai, S.O. Nishchymna, O.P. Orliuk, P.S. Patsurkivskyi, N.Yu. Pryshva, M.I. Piskotin, Yu.A. Rovynskyi, L.A. Savchenko, N.V. Sydorova, M.I. Sidor, K.O. Tokareva, N.I. Khimicheva, O.I. Khudiakov, S.D. Tsyppin, V.D. Chernadchuk, S.V. Yushko, I.M. Yushchenko, et.al.

Immediate problems of the allocation of expenditures of the state budget of Ukraine for the maintenance of civil protection were considered by A.H. Chubenko, who considers financing of civil protection from the legal point of view, and M.A. Kutsenko [3], who researches only financial maintenance of the rescue service of civil defense.

The **PURPOSE** of the paper is in studying the economic and legal due diligence of the allocation of expenditures of the state budget of Ukraine for the State Emergencies Service of Ukraine.

RESEARCH METHODS

The following methods of research are used in the study: analysis and synthesis, comparison, system, and generalization analysis, inductive inference, graphics, statistics, etc.

RESULTS

The activities of budgetary institutions have undergone significant changes in recent years. For many of them, the budget has remained their source of funding.

The main on-budget regulation is the Budget Code of Ukraine. It governs relations that arise during drawing up, reviewing, approving, executing budgets, reporting on their implementation and monitoring compliance with budget legislation, and liability for violations of budget

legislation, as well as defines the legal basis for creating and acquitting state and local debt [2].

Under the political transformations in Ukraine, characterized by variability and uncertainty of environmental factors, the role, and importance of effective functioning of law enforcement agencies, in particular, the State Emergency Service of Ukraine is increasing. Their network is shrinking; the number of staff is being downsized. At the same time, the control of financial bodies over the economic and targeted use of funds is being strengthened, and a regime of strict limitation of budget expenditures and other public expenditures is being introduced to reduce the budget deficit and prevent financial crisis [1].

The SES of Ukraine is part of the system of executive bodies and ensures the implementation of state policy in the field of civil protection, protection of the population and territories from emergencies and prevention of emergencies, emergency response, rescue, fire extinguishing, fire, and man-made safety, emergency services, prevention of injuries of non-production character, and also meteorological activity. Ensuring the protection of the population and territories from emergencies and the prevention of their occurrence is directly related to the socio-economic processes taking place in society. Every year material damage from emergencies, threatening people's lives and health, is increasing.

The financial mechanism of functioning of the SES of Ukraine, which belongs to the non-profit nature of the budget sphere, has its peculiarities of the sources of mobilization and the order of distribution of funds.

Financial support of bodies and divisions of the SES of Ukraine is a method of the financial mechanism defining principles, sources and forms of financing of business entities whose activity is directed at protection of life and health of citizens, preservation and restoration of national wealth and environment from emergencies and their consequences [4].

The volume of formation of incomes of the SES of Ukraine with other divisions of public service from the state budget is analyzed. Since, among the set of issues of ensuring the state policy in the field of civil protection, one of the main is the problem of ensuring the appropriate level of funding for the SES of Ukraine. In recent years, the costs of protecting the population and territories from emergencies and preventing their occurrence, emergency response, rescue, firefighting, fire and man-made safety, emergency services, and meteorological activities are relatively small. 2021 expenditures from the State Budget of Ukraine for the SES of Ukraine are planned to be more than UAH 16 billion [3], which is UAH 887,600,000 more than in 2020 (Fig. 1).

Analyzing the structure of expenditures for the SES of Ukraine for 2020 and 2021, it can be concluded that in

2021 no UAH will be directed from the State Budget of Ukraine to finance scientific and technical activities in the field of civil protection and fire safety, which is a negative indicator for the SES of Ukraine (Table 1).

The three-times shrinking of resources aimed initially at the construction (purchase) of housing for the rank and file and senior staff of the Civil Protection Service in 2021 is considered to be a negative social indicator for the SES of Ukraine. The positive dynamics is traced in the increase in funding for the activities of the civil

defense forces by 6%. It is noted that in recent years no funds have been allocated for the purchase of fire and other special equipment of domestic production.

Such a level of funding is not sufficient, because the effectiveness of emergency response is determined by the level of combat capability of the material and technical base of the bodies and units of the SES of Ukraine. With insufficient funding, the required level of protection of the population and territories from emergencies cannot be achieved.

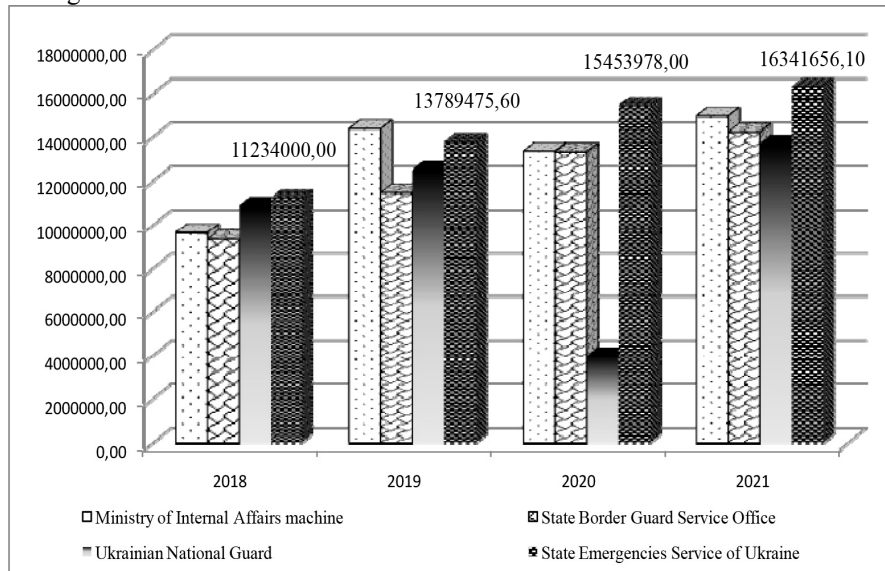

Fig. 1. Distribution of expenditures of the State Budget of Ukraine on some central executive bodies as a part of the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine in 2018-2021

Table 1

Distribution of expenditures of the State Budget of Ukraine for the SES of Ukraine in 2020-2021

Name according to the department and program classifications of expenditures and crediting of the state budget	2020 (UAH thousand)	2021 (UAH thousand)
Emergency management and administration	234626,00	256052,90
Meteorological activities	661759,00	687667,10
Scientific and technical activity in the field of hydrometeorology	41230,50	40660,20
Construction (purchase) of housing for the rank and file and senior staff of the State Emergency Service of Ukraine	90000,00	30000,00
Ensuring the activities of civil defense forces	13535596,90	14379175,80
Training, scientific and technical activities in the field of civil protection and fire safety	828902,30	948100,10
Scientific and technical activities in the field of civil protection and fire safety	61863,30	0,00

CONCLUSIONS

Guaranteeing the safety of life, health, and property of people, protection of the population and territories, objects of economy, and national heritage of the people of Ukraine from the negative consequences of emergencies is considered an integral part of national security policy and state-building and public administration. At the same time, the difficult situation in the field of protection of the population and territories from the consequences of emergencies has determined a change in national security priorities and led to consideration of improving the efficiency of bodies and units of the SES of Ukraine as a prerequisite for sustainable socio-economic development. The nature and

scale of natural and man-made threats to national security show that its level cannot be sufficient if the task of protecting the population, objects of the economy, national heritage from emergencies of man-made, natural, or any other nature is not solved at the state level, which is in its turn impossible without proper funding of the SES of Ukraine.

The leading role of the state lies not only in ensuring the receipt of the necessary budgetary resources but also in forming a branched, adaptive model of financial support of the SES of Ukraine, which needs better economic and managerial maintenance.

The main purpose of further research is to build a modern theory of budget funding of the SES of Ukraine to ensure a high level of life safety in Ukraine.

Список використаних джерел

1. Chuban V., Lega N. The formation of organizational and economic mechanism of state fire safety management. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету*. 2015. Вип. 40. Ч. II. С. 5-11.
2. Бюджетний кодекс України. Кодекс № 2456-VI від 8.07.2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
3. Закон України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» від 15.12.2020 № 1082-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text>
4. Кришталь Т.М., Чубань В.С. Механізм фінансового та матеріального забезпечення заходів з ліквідації надзвичайних ситуацій. *Забезпечення промислової та цивільної безпеки в Україні та світі: управління, технології, моделі*: колективна монографія / за ред. Л.Ю Матвійчук. Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2016. С. 89-99.

References

1. Chuban V., Lega N. The formation of organizational and economic mechanism of state fire safety management. *Collection of scientific works of Cherkasy State Technological University*. 2015. Issue 40. Part II. pp. 5-11. (in Ukrainian).
2. Budget Code of Ukraine dated 8 July, 2010 No 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (in Ukrainian)
3. Law of Ukraine On State Budget of Ukraine for the year dated December 15, 2020, No. 1082-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text> (in Ukrainian).
4. Kryshstal T.M., Chuban V.S. Mechanism of financial and material maintenance of emergency response measures. *Ensuring industrial and civil security in Ukraine and the world: management, technology, models*: collective monograph. Lutsk, 2016. pp. 89-99. (in Ukrainian).

КОВТУНЕНКО
Ксенія Валеріївна
k.v.kovtunenکو@mzeid.in

д.е.н., професор, зав. кафедри,
Державний університет "Одеська
політехніка"

ШАРКОВА
Ганна Іванівна
hanna.sharkova@mzeid.in

студентка, Державний університет
"Одеська політехніка"

ГУРАЛЬСЬКА
Вікторія Валентинівна
viktoria.gyralskaya@mzeid.in

студентка, Державний університет
"Одеська політехніка"

УДК 338.0

СУЧАСНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ
MODERN ASPECTS OF INTERNATIONAL BUSINESS DEVELOPMENT IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

DOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2021.6\(1\).3](https://doi.org/10.37634/efp.2021.6(1).3)

KOVTURNENKO Kseniia – Doctor of Economics, Professor, Head of department, State University" Odesa Polytechnic"

SHARKOVA Hanna – student, State University" Odesa Polytechnic"

HURALSKA Viktoriia – student, State University" Odesa Polytechnic"

У статті розглянуто сучасні аспекти розвитку міжнародного бізнесу в умовах глобалізації, обґрунтована об'єктивна основа розвитку і функціонування міжнародного бізнесу на глобальному рівні інтернаціоналізації. Теоретично обґрунтовано важливість розвитку міжнародного бізнесу, його вплив на розвиток економік країн. Зазначено, що дослідження цієї теми є особливо актуальним для України. Розкрито передумови та сучасні тенденції розвитку форм міжнародного бізнесу як сукупності ділових операцій ТНК.

* * *

Introduction. The paper considers the basis of international business development at global stage of internationalization. The paper emphasizes the shift of international business's motives and forms concerning the innovative globalism. Analysis of the development of international business in the context of international management is covered in the works of B.A. Cherevatenko, K. Asvazappa, O.V. Mykhailovska, S. Robokk. In general, the issue of major trends and problems of international business is given much attention around the world.

The purpose of the paper study of modern aspects of international business and new signs of social reproduction as a result of the impact of globalization.

Results. In Ukraine, international business is only at an early stage of development. The country seeks to become a full partner in the world and European communities, and this requires the expansion and strengthening of international economic activity. Another distinctive feature of international business is that it is affected by many circumstances, including differences in language, geography, exchange rates and changes in the economy. The main forms of international business include: exports, imports, licensing, franchising, management contracts, turnkey contracts, joint ventures, foreign investment.

Conclusion. Real globalization is characterized by the fact that international economic relations have covered almost all countries of the world and each of them depends on international business. The consequences of this are twofold: on the one hand, the country can enjoy all the benefits without feeling the negative consequences of the lack of certain resources, opportunities.

Ключові слова: міжнародний бізнес, транснаціональна компанія, глобалізація, інформація, технологія, інновація

Keywords: international business, transnational company, globalization, information, technology, innovation

ВСТУП

Найважливішою ознакою розвитку світового господарства є розгортання процесів глобалізації, інтернаціоналізації, трансформації продуктивних сил, які значно впливають на систему міжнародних економічних відносин і визначають тенденції розвитку міжнародного бізнесу та національних економік загалом.

Процес розвитку міжнародного бізнесу та важливість його для економіки країни досліджували В.Е. Новицький, О.А. Кириченко, А.П. Румянцев, Г.Н. Климко. Зміни та тенденції розвитку в умовах глобалізації вивчали Д. Джонсон, К. Тернер, Б. Тойн, С. Мочерний, Є.Г. Панченко, К. Сіммондс, У.Г. Томмінсон, С. Фомішин та інші. Аналіз розвитку міжнародного бізнесу в контексті міжнародного менеджменту висвітлений у працях О.М. Гуцалюк, В.А. Череватенко, К. Асва-

заппа, О.В. Михайловської. Загалом питанню основних тенденцій та проблем міжнародного бізнесу приділено велику увагу в усьому світі. Основні принципи були сформульовані такими відомими вченими, як Майкл Портер, Пітер Друкер, Акіо Моріта, Філіпп Коттлер і Томас Фрідман [1].

Міжнародний бізнес – це основа економічної співпраці між країнами. Міжнародний бізнес пов'язаний саме з переміщенням ресурсів (сировина, капітал, технологія, люди), товарів (готові складники, продукти, напівфабрикати), послуг (бухгалтерський облік, юридична та банківська діяльність) з однієї країни в іншу.

МЕТА роботи – дослідження сучасних аспектів міжнародного бізнесу та нових ознак суспільного відтворення як результату впливу процесів глобалізації.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних фахових та профільних видань, різноманітні ресурси Internet. У проведенні досліджень використано методи узагальнення, аналізу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Як явище міжнародних економічних відносин міжнародний бізнес – це форма взаємодії суб'єктів міжнародної економічної діяльності, спрямована на одержання вигод від трансграничного співробітництва. Конкретна сутність цього поняття розглядається як будь-яка операція, яка проводиться контрагентами двох або більше країн. Водночас мова йде про господарські операції, засновані на нових організаційних технологіях і мають гнучкий характер у процесі оперативного управління, враховуючи вплив вимог світового ринку та оптимального задоволення інтересів і потреб партнерів.

В Україні міжнародний бізнес перебуває тільки на початковій стадії розвитку. Країна прагне стати повноцінним партнером у світовій й європейській спільнотах, і для цього необхідне розширення й посилення міжнародної економічної діяльності. Звідси і критична потреба у знаннях і розумінні основних тенденцій у зовнішньому середовищі міжнародного бізнесу.

Відмінною рисою міжнародного бізнесу є й те, що на цю діяльність має вплив багато обставин, зокрема відмінності у мові, географічне положення, валютні курси, тарифні бар'єри, політичні проблеми та зміни в економіці. Мотивація здійснення ділових операцій за межами національних кордонів формує структуру міжнародного бізнесу, що являє собою систему взаємозв'язків типів, форм та методів реалізації міжнародного бізнесу.

До основних форм міжнародного бізнесу належать: експорт, імпорт, ліцензування, франчайзинг, управлінські контракти, контракти під ключ, спільні підприємства, закордонні інвестиції.

У практиці міжнародної підприємницької діяльності використовується також критерій інвестиційності з визначення форм міжнародного бізнесу. Зокрема, У. Батлер [1] виділяє інвестиційні (прямі та портфельні інвестиції), неінвестиційні (трансгранична спільна діяльність) та комбіновані (поєднання інвестиційних і неінвестиційних) форми.

Грунтуючись на такому поділі, варто зазначити, що ці форми в основному реалізуються міжнародними стратегічними альянсами та транснаціональними компаніями (ТНК). Трансформаційні зміни формують нове розуміння форм міжнародного бізнесу під впливом дії таких чинників, як:

- глобалізація – універсальність та становлення єдиних світових структур, зв'язків і відносин між соціально-економічними системами;
- інтенсифікація процесів інтернаціоналізації – процес розвитку стійких економічних взаємозв'язків між країнами, підвищення їх взаємозалежності шляхом збільшення руху капіталів, товарів, робочої сили;
- науково-технічний прогрес – нові технології, інновації, науково-дослідні розробки, інформатизація та широке розповсюдження мережі Інтернет;

– міжнародна конкуренція, що відображає стан ресурсно-технологічної, просторової, інституційної, соціально-когнітивної й інформаційної складових частин системи міжнародної економічної діяльності соціально-економічних систем;

– зміни у стилі споживання в різних країнах та вплив соціокультурних параметрів.

Однією з важливих ознак сучасного розвитку світового бізнесу є розгортання процесів глобалізації, які суттєво впливають на систему міжнародних економічних відносин, трансформують напрями і визначають тенденції розвитку національних економік.

Міжнародний бізнес базується на можливості отримання переваг (економічних чи технологічних) саме із переваг міждержавних ділових операцій, тобто продаж даного товару в іншій країні, або налагодження фірмою однієї країни виробництва в іншій країні, або спільного надання послуг фірмами двох країн – третій забезпечують залученим у бізнес сторонам більше переваг, ніж вони мали б, якби здійснювали аналогічну діяльність як суб'єкти лише національних економік [2].

Міжнародний бізнес стає всеохоплюючим і всепроникливим феноменом сучасної цивілізації. Існує низка базових причин, які змушують фірми ставати більш глобальними як у плані загального курсу розвитку, так і у плані повсякденної практичної діяльності. До числа таких стратегічних імперативів входить:

– використання ключової компетенції компанії. Одним із найважливіших аспектів для глобалізації є можливість більш широкого використання ключових компетенцій, які компанії вдалося розвинути на внутрішньому ринку;

– придбання ресурсів. Суттєвою причиною відносно ведення бізнесу в міжнародних масштабах є необхідність придбання закордонно таких ресурсів, як матеріали, робоча сила, капітал або технологія;

– пошук нових ринків збуту. Необхідність пошуку нових ринків збуту – це також одна з поширених аспектів виходу компаній на міжнародні ринки.

Міжнародний бізнес базується на можливості отримання вигод саме із переваг міждержавних ділових операцій, тобто з того факту, що продаж даного товару в іншій країні, або налагодження фірмою однієї країни виробництва в іншій країні, або надання послуг спільно фірмами двох країн – третій тощо, забезпечують залученим у бізнес сторонам більше переваг, ніж вони б мали, якби вели справу у своїх країнах. Це ключовий момент не лише у розумінні природи і специфіки власне міжнародного бізнесу, але й у поясненні виникнення й розвитку міжнародного менеджменту як такого.

Принципова відмінність міжнародного бізнесу полягає у двох головних обставинах: жорсткий вплив взаємовідносин країн на можливість і ефективність ведення бізнесу між фірмами; підтримка, яку уряд країни надає власним підприємцям у їх закордонній діяльності.

Глобалізація – перехід міжнародного бізнесу до найвищої точки його розвитку. В умовах глобалізації міжнародний бізнес набуває принципово нових рис.

Якщо у минулому мультинаціональні корпорації (МНК) вирішували відносно прості задачі виробництва й дистрибуції товарів, то за останні десятиліття вони

почали вирішувати набагато складніші і глобальніші задачі. С. Ронен визначає їх як створення і використання сітки мультинаціонального обслуговування, що включає банки, рекламні агентства, консалтингові фірми, університети, заклади охорони здоров'я, які опираються на глобальну комп'ютеризацію.

Формуючи власну сітку мультинаціонального обслуговування, кожна МНК розглядає її як власну гарантію ефективності бізнесу, а той факт, що в кінцевому підсумку ці сітки зливаються в глобальну сітку, просто збільшує ефективність системи загалом [3].

По-перше, рівень міжнародності бізнесу фірми залежить від глибини її залучення в бізнес у країні Б. Якщо мова йде про разові продажі товару через експортно-імпортну фірму самої країни А, то це найнижчий рівень залучення практично не відображає ніякої потреби й міжнародній складовій бізнесу.

Інша справа, якщо фірма розпочала виробництво у країні Б, найняла місцевий персонал, розвернула дистрибуторську сітку. Тут максимально проявляється міжнародність: від мовних питань до місцевого податкового законодавства і від репатріації валютного прибутку до участі в місцевих соціальних акціях. Зрозуміло, що між цими двома полюсами лежить ціла низка послідовних ступенів розвитку міжнародності.

Отже, до головних аспектів та тенденцій розвитку міжнародного бізнесу можна віднести:

- збільшення масштабів підприємницьких структур, інтернаціоналізація підприємницьких, відносин і орієнтація співпраці на досить тривалі терміни;
- мінливість кон'юнктури інтернаціональних ринків і посилення міжнародної конкуренції;
- розвиток міжнародних інститутів, активне застосування сучасних інформаційних технологій у підприємницької діяльності;
- віртуалізація бізнесу як глобальний процес.

Ера національних держав дала вагомий поштовх розвитку міжнародного бізнесу і зробила його сферою весь світ. Одночасно міжнародний бізнес вийшов на якісно новий рівень розвитку й тому потребував якісно нову систему управління. Нині в умовах глобалізації економіки 500 найбільших корпорацій розпоряджаються близько 80 % валового продукту світу, здійснюють значну диверсифікацію свого виробництва й послуг.

Під ТНК у широкому сенсі розуміється компанія, яка веде операції у глобальному масштабі через свої філії й дочірні підприємства. Це підприємства, які є власниками виробничих коштів або контролюють виробничі потужності, що знаходяться поза межами країни, де розташована штаб-квартира ТНК [4].

Широта оперування бізнесу у всьому світі робить неадекватною вимогам глобальної ефективності фірмового бізнесу попередню формулу «управління за-

рубіжними операціями», або «управління ЗЕД». Потрібна заміна формулою «міжнародний менеджмент».

ВИСНОВКИ

Ера глобалізації починається із 70 рр. 20 ст. – цей період розвитку цивілізації взагалі й міжнародного бізнесу, зокрема, проходить під знаком революційних технологічних змін, за якими йдуть економічні, соціальні й політичні зміни. Комп'ютерна революція і значний розвиток телекомунікацій практично змінили обличчя всіх традиційних технологій шляхом виведення їх на якісно новий рівень. Сьогодні на Землі практично не залишилось закритих для міжнародного бізнесу зон і тем.

Реальна глобалізація характеризується тим, що міжнародні економічні зв'язки охопили практично всі країни планети й кожна з них залежить від міжнародного бізнесу. Наслідки цього двоякі: з одного боку, країна може користуватись усіма благами, не відчуваючи негативних наслідків відсутності в неї тих чи інших ресурсів, можливостей тощо, але з іншого – природною платою за це є й суттєва залежність країни від стану світових ринків загалом: неможна користуватись лише благами інтеграції у світову економіку, доводиться одночасно нести й ризики цього процесу, глобальна ефективність фірми вона і є головна ціль – вимагає абсолютної свободи вибору форми діяльності у будь-якій країні й абсолютну свободу вибору самої країни.

Список використаних джерел

1. Давидюк Л.П., Клішчук Ю.О. Тенденції розвитку міжнародного бізнесу в Україні. *Світове господарство і міжнародні економічні відносини*. 2020. № 428. С. 31–37.
2. Пахалюк Т.О., Скрипник Н.Є. Розвиток міжнародного бізнесу в умовах глобалізації. *Дніпропетровський вісник*. 2017. № 12. С. 1–2.
3. Управление внешнеэкономической деятельностью / А.И. Кредисов и др. К., 1996. 103 с.
4. World Investment Report: Transnational Corporations and the Infrastructure Challenge. UNCTAD, UN, New York, Geneva, 2010.

References

1. Davydiuk L.P., Klishchuk Y.O. Development trends of international business in Ukraine. *World economy and international economic relations*. 2020. № 428. pp. 31–37. (in Ukrainian).
2. Pakhaliuk T.O., Skrypnyk N.Y. Development of international business in the context of globalization. *Dnipropetrovsk Bulletin*. 2017. № 12. pp. 1–2. (in Ukrainian).
3. Management of foreign economic activity / A.I. Kredisov, et.al. Kyiv, 1996. 103 p. (in Russian).
4. World Investment Report: Transnational Corporations and the Infrastructure Challenge. UNCTAD, UN, New York, Geneva, 2010.

ЧИРКОВА

Юлія Леонідівна
yuliya.l.chyrkova@lpnu.ua

УДК 625

ПЛАТНІ ДОРОГИ В УКРАЇНІ: ПОТОЧНІ
РЕАЛІЇ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД
УПРАВЛІННЯ

МАКАРОВА

Юлія Сергіївна
Makarova_j_171929@ukr.netTOLL ROADS IN UKRAINE: CURRENT
REALITIES AND INTERNATIONAL
MANAGEMENT EXPERIENCEк.е.н., доцент, Національний
університет "Львівська
політехніка"DOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2021.6\(1\).4](https://doi.org/10.37634/efp.2021.6(1).4)студентка, Національний
університет "Львівська
політехніка"**CHYRKOVA Yuliia** – PhD in Economics, Associate Professor, Lviv Polytechnic National University**MAKAROVA Yuliia** – student, Lviv Polytechnic National University

Статтю присвячено аналізу поточної ситуації з платними дорогами, які побудовані на основі концесійних договорів в Україні, а також перспектив збільшення кількості якісних доріг за допомогою платних ділянок, які, зі свого боку, залучають кошти інвесторів. У статті досліджено основні умови будівництва нових доріг (обґрунтоване встановлення часових параметрів будівництва, фінансове забезпечення, зокрема із залученням національних та іноземних інвестицій, контроль за дотриманням стандартів якості будівництва тощо); особливості формування плати за користування дорогами загального користування на умовах концесії. Також відстежено проблемні сторони побудови платних доріг в Україні у сучасних економічних реаліях. Для пошуку шляхів розв'язання виявлених проблем здійснено аналіз будівництва платних доріг на основі концесії в деяких зарубіжних країнах. Аналізуються дві системи для оплати платних ділянок, які використовують провідні європейські країни, забезпечуючи собі тим самим найвищі рейтингові показники з якості доріг. У підсумку оцінено переваги використання європейських методів фінансування будівництва доріг та зроблено висновки щодо перспектив імплементації платних ділянок на території України.

* * *

The paper is devoted to the analysis of the current situation with toll roads, which are built on the basis of concession agreements in Ukraine, as well as prospects for increasing the number of quality roads with toll roads, which, in turn, attract investors. The paper examines the main conditions for the construction of new roads (reasonable establishment of time parameters of construction, financial support, in particular with the involvement of national and foreign investments, monitoring compliance with quality standards of construction, etc.); features of formation of payment for use of public roads on the terms of concession. It is also traced what are the problematic aspects of the construction of toll roads in Ukraine in modern economic realities. To find ways to solve the identified problems, an analysis of the construction of toll roads on the basis of concessions in some foreign countries. Two systems for payment of toll plots used by leading European countries are analyzed, thus providing themselves with the highest rating indicators on road quality. As a result, the advantages of using European methods of financing road construction were assessed and conclusions were made on the prospects for the implementation of toll plots in Ukraine.

Special attention is also paid to the condition of roads and possible ways of financing. In the course of the research it was clear that one of the most effective methods of raising funds is to improve the legal framework for the construction of roads under concession conditions and to improve and enhance the financial attractiveness of toll road projects in Ukraine. Some of the legislation has been significantly improved since 2018, the paper refers to many regulations governing the construction of public roads. The paper shows some excerpts from the legislation on the maximum fee for the use of toll public roads on the basis of concession agreements. It is also indicated which areas on the territory of Ukraine may be paid and some list of vehicles that can move freely on the territory without paying for travel.

Also, based on all the data of the paper, a general conclusion is made about the feasibility and effectiveness of the concession for financing.

Ключові слова: платні дороги, концесія, концесійний договір, інвестори, будівництво доріг, фінансування автомобільних доріг, міжнародний досвід, Україна

Keywords: toll roads, concession, concession agreement, investors, road construction, road financing, international experience, Ukraine

ВСТУП

Однією із найголовніших проблем в Україні є її транспортна інфраструктура та, зокрема, ключовий її елемент – дороги. На будівництво доріг виділяється дуже мало коштів, а іноземні інвестори не поспішають фінансувати кошти у будівництво та відновлення доріг. Згідно з даними міжнародного рейтингу The Legatum Prosperity Index 2020 Україна посідає 126 місце з 167 за якістю доріг [1]. Тому подальше звільнення з вибором та негайним застосуванням ефективних методів модернізації управління дорожньо-транспортною інфраструктурою в Україні буде мати вкрай негативні наслідки і надалі буде одним із ключових

чинників погіршення рівня інвестиційної привабливості нашої держави на міжнародній арені.

Поточну структуру доріг України (станом на кінець 2020 р.) відображено на рис. 1. Водночас варто зазначити, що близько 90 % доріг загального користування потребують капітального ремонту.

Бюджет Державного агентства автомобільних доріг України (далі Укравтодор) у 2020 р. розподілився наступним способом: 7 млрд грн на оплату кредитів та зобов'язань, 1 млрд грн на оплату боргів за минулий рік, 4 млрд грн витрачено на дрібний ремонт серед року та на адміністративні виплати. Загальний бюджет склав 16,7 млрд грн. [2].

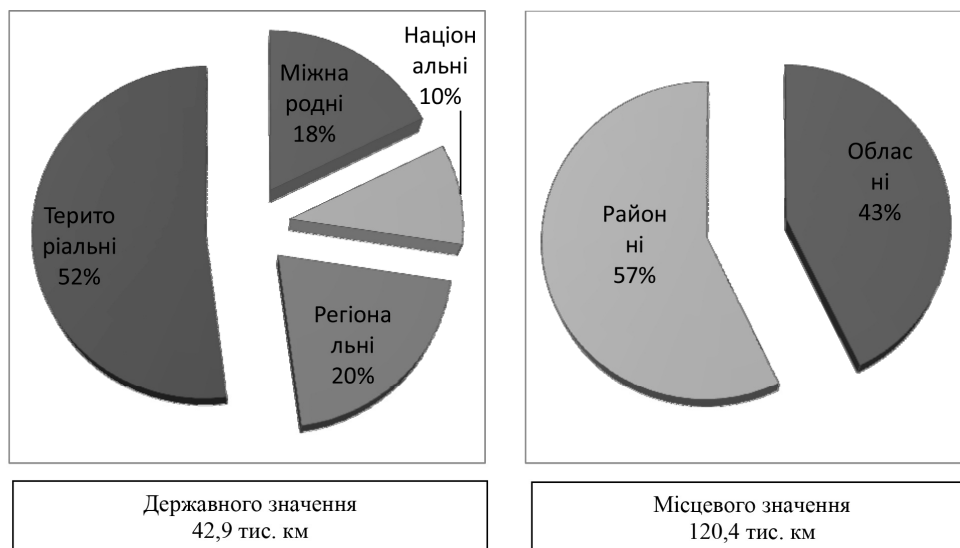

Рис. 1. Дані Укравтодору щодо якісних доріг на території України

Отже, на ремонт інших доріг залишається приблизно 5 млрд. грн. За експертними оцінками цих коштів вистачить на ремонт лише 700 км дороги, а, як видно на рис. 1, для фінансування 157 тис. км такого забезпечення критично недостатньо.

Так, сьогодні вкрай важливо працювати над заходами з пошуку нових джерел фінансування відновлення дорожньо-транспортної інфраструктури України. Одним із сучасних ефективних методів нарощення такого фінансового забезпечення є договір концесії, зокрема із залученням іноземної сторони, що активно застосовується у міжнародному середовищі. У випадку з українськими дорогами вартість проїзду платною дорогою найперше буде компенсуватись скороченням витрат на паливо за допомогою зменшення відстані проїзду, а також відбуватиметься зменшення зносу автомобіля за рахунок суттєвого покращення якості дорожнього полотна.

Із урахуванням всього вище сказаного, **МЕТОЮ** статті є дослідження перспектив будівництва доріг на основі концесії на території України та вибір найбільш ефективного методу подальшої оплати платних ділянок, зокрема в умовах перетину митного кордону України, на засадах порівняння європейських підходів.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Методичну основу дослідження складають загальнонаукові методи, такі як: метод синтезу та аналізу, індукції та дедукції, а також метод аналогії та моделювання.

Вивченням різних аспектів побудови доріг загального користування на основі концесії займалися багато українських та закордонних фахівців-практиків та науковців. Особливий внесок в аналіз стану та перспектив дорожнього менеджменту своїми працями зробили: І. Богдан, О. Вікарчук, О. Григоров, О. Жулин, В. Котелянець, Л. Ніколаєва, О. Романенко, Ю. Слободчиков, Ю. Пришви, Л. В. Ромащенко, М. Драбок, С. Савенко. Однак навіть така кількість наукових праць за досліджуваною тематикою неповністю вирішує існуючі проблеми будівництва платних доріг та їх ефективної експлуатації в Україні, зокрема вкрай

мало вивченим залишається питання про ефективні методи стягнення оплати за користування такими дорогами.

РЕЗУЛЬТАТИ

Для того щоб оцінити перспективи розвитку будівництва доріг на основі концесії, потрібно проаналізувати теперішній стан платних ділянок на території України. У 2018 р. прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо реформування системи управління автомобільними дорогами загального користування» [3]. Приватні компанії мають право будувати дороги та в майбутньому брати плату за користування ними. Дороги будуть передаватися під будівництво та експлуатації на умовах концесії.

З'ясовуючи сутність поняття «концесія», доцільно зазначити, що це процес передачі природних ресурсів чи об'єктів, що належать державі чи громаді, у тимчасове користування фізичним особам або іноземним фірмам. У цьому випадку концесіонер бере на себе зобов'язання створити об'єкт або управляти ним [4]. Також у Законі України «Про автомобільні дороги» вказано, що дорога не може бути платною без наявності альтернативного проїзду безоплатними автошляхами, а довжина альтернативних безоплатних автомобільних доріг не повинна перевищувати вдвічі довжину платної дороги [5].

Стосовно тарифів за проїзд автомобільними дорогами, – говорити про точні цифри ще зарано, оскільки це залежить від приватної компанії, яка буде встановлювати плату, враховуючи рівень інфляції, місце розташування дороги, кількості коштів, що буде вкладено у дорогу, інтенсивності трафіку, та багатьох інших чинників. Вже збудовані дороги звісно платними вже не стануть [4]. Водночас Кабінет Міністрів України затвердив максимальний розмір плати за разовий проїзд автомобільними дорогами загального користування, побудовані на умовах концесії [6]. Вартість буде залежати від виду транспорту, а сама плата коливається від 80 к. до 4,6 грн за кілометр. Детальну інформацію відображено у табл. 1.

Таблиця 1

Максимальний розмір плати за разовий проїзд автомобільною дорогою загального користування, побудованою на умовах концесії [6]

Вид транспорту	Ставка плати за 1 км відстані, євро
1. Мотоцикли з причепом (коляскою) і без нього, легкові автомобілі	0,023
2. Легкові автомобілі з причепом, мікроавтобуси з кількістю місць для сидіння до 10 (включаючи водія), вантажні автомобілі з дозволеною максимальною масою до 3,5 т	0,023
3. Вантажні автомобілі з дозволеною максимальною масою від 3,5 до 12 т, автопоїзди з дозволеною максимальною масою до 12 т, автобуси з кількістю місць для сидіння від 10 до 29 із дозволеною максимальною масою не більше 12 т	0,045
4. Вантажні автомобілі та автопоїзди з дозволеною максимальною масою більше 12 т, автобуси з кількістю місць для сидіння більше 29 із дозволеною максимальною масою понад 12 т	0,133

Також у 2021 р. Кабінет Міністрів України (далі Кабмін) затвердив порядок безкоштовного проїзду дорогами, побудованими на концесійних засадах [7]. У цьому документі затверджені випадки, коли проїзд може бути безкоштовним, (наприклад, транспортним засобам, які використовуються на випадок стихійного лиха, катастрофи, епідемії, що використовуються підрозділами Міністерства оборони, Держаної прикордонної служби, Національної гвардії, Національної поліції, Державної служби з надзвичайних ситуацій та швидкої допомоги тощо). Також документ передбачає компенсацію концесіонеру за час безкоштовного проїзду під час стихійного лиха, епідемії тощо.

Питання побудови та експлуатації платних доріг в Україні не є новим, проте практично не підіймалось до нинішнього часу, адже приватні інвестори не були зацікавлені в вітчизняних дорогах. Інвестиції не мали б достатнього рівня окупності, а трафік (узагальнений термін, яким позначають інтенсивність руху, транспортування; потік навантаження на комунікаційну систему у різних системах, мережах, зокрема телекомунікаційних та транспортних мережах, а також обсяг переданих або прийнятих даних) має бути від 10 до 20 тис. автомобілів за добу [2]. Також не було чіткого законодавства про використання доріг на умовах концесії. Звісно Закон України «Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг» не гарантує наявність потрібного трафіку. Але якщо у договорі було вказано відповідний трафік, і його не було досягнуто, то держава гарантує компенсувати 30 % від запланованого доходу за цей період. Фактично наша держава переймає на себе частину ризику, стаючи однією із сторін гарантування виконання концесійного договору.

Першою платною дорогою має стати ділянка Львів-Краківець [2]. Керівник Укравтодору С. Новак на сторінці у Facebook запевнив, що у його відомстві сподіваються у 2021 р. підписати перший договір на основі концесії, і першою дорогою стане ділянка від Львова до кордону з Польщею, що буде сприяти зміцненню зв'язків між Україною та країнами ЄС. За останніми даними, ділянка буде мати категорію 1-А та на побудову буде витрачено 600 млн євро.

Стосовно плати за проїзд, – користування ділянкою довжиною 85 км буде коштувати мінімум 10 євроцентів за 1 км, тоді тариф може становити 8,5 євро або 280 грн у перерахунку на національну валюту. Приватна компанія-забудовник також може встановити змішаний тариф, для того щоб ціна стала

більш доступною. За таких умов водій буде платити тариф, визначений урядом, а решту у вигляді компенсації інвестор буде отримувати від державного дорожнього фонду.

Також потрібно звернути увагу, що у перспективі ця дорога може стати частиною транс'європейського автобану Гданськ-Одеса, що сполучає Балтійське та Чорне моря. У планах продовження дороги до м. Рівне. Тобто уряд планує пов'язати проекти концесійних доріг з розвитком європейських транспортних коридорів. Привабливими для міжнародних інвесторів можуть також стати окремі ділянки навколо Києва і нова автодорога Київ-Одеса [2].

В результаті уряд відібрав приблизно 6 доріг, які можуть бути побудовані на основі концесійного договору [2]:

- Ягодин – Ковель – Луцьк (М-07, М-19);
- Херсон – Миколаїв (М-14);
- Харків – Дніпро – Запоріжжя (М-29, М-04, М-18);
- Дніпро – Кривий Ріг – Миколаїв (М-04, Н-11);
- Київ – Житомир – Рівне (М-06);
- Бориспіль – Полтава (М-03).

Для того щоб побудувати дороги, потрібно також пройти процедуру виділення земельної ділянки, а концесійний договір дозволяє пришвидшити процес. Півроку витрачається на технічно-економічне обґрунтування, до 5 місяців – тендерна документація, потім ще до двох місяців йде процес переговорів і тільки після цього земля буде доступна до будівництва. Закінчити процес будівництва першої платної дороги планують у 2025 р. [5].

Ведучи мову про підходи до стягнення оплати за користування платними дорогами в Україні, варто зазначити, що це питання залишається відкритим і абсолютно нерегульованим чинним законодавством. Уряд не зазначив, яким чином потрібно оплачувати проїзд. Водночас існує декілька способів оплати:

- оплата готівкою або через автомати;
- електронні системи;
- системи «відкрита дорога»;
- відеорозпізнавання.

Для того щоб обрати оптимальну систему оплати, доцільно проаналізувати ситуацію з платними дорогами за кордоном. За основу візьмемо дві країни, які мають дві різні системи оплати та займають верхні позиції міжнародних рейтингів з якості доріг.

Перша країна – Польща. Залежно від призначення та пропускної здатності, польські дороги поділяються на кілька категорій, найбільшу частку серед яких зай-

мають автомагістралі та швидкісні дороги. Платні дороги є тільки на автобанах. Згідно з даними за 2018 р., у Польщі є 6 автобанів протяжністю 2 тис. км, з них вже введено в експлуатацію 1700 км, решта перебуває у стані проектування чи будівництва. Позначаються літерою А (А-1,2,4,6,8,18). Платити водіям потрібно на ділянках А-1,2,4 (рис. 2) [9].

У Польщі діють дві системи оплати. Найчастіше використовують першу – оплата готівкою або через автомат за кілометраж. Оплата здійснюється на в'їзді чи виїзді з платної ділянки дороги у спеціальних пунктах. Тут є також два підходи: за першим – плату стягує пра-цівник, який буде підіймати шлагбаум, у другому – мають місце автоматизовані пункти збору платні за допомогою видачі талонів.

Друга система оплати – електронна. Ця система носить назву ViaToll і автоматично здійснює нарахування та стягнення плати за проїзд на деяких ділянках дороги. Для автоматизованого режиму потрібно встановити на автомобіль спеціальний пристрій ViaBOX або viaAUTO. Ця система діє тільки на двох ділянках – А-2,4 та обслуговується компанією GDDKiA [9].

Оплата за проїзд істотно відрізняється на різних ділянках дороги і складає від 0,10 до 0,40 злотих (від 0,71 до 2,83 грн) за кілометр. Оплату можна здійснювати платіжними картками чи готівкою.

Друга країна, досвід експлуатації платних доріг якої ми досліджуємо, – це Німеччина (рис. 3). Ця країна є однією з найбільш передових економік у світі. Німецькі дороги завжди наводять у приклад країнам з менш розвинутою економікою. Німеччина володіє четвертою у світі мережею швидкісних доріг за довжиною. Загальна довжина автобанів складає 13 тис. км. Позначають їх так само як і в Польщі, префікс А і цифри (до трьох знаків).

Кількість цифр вказує на протяжність дороги. Найменш протяжні дороги мають три цифри, середня довжина – дві цифри, головні автобани – одна цифра. Також розподіл також є на парні та непарні. Парна ну-

мерація – дозвіл пересуватися між західним і східним регіоном, непарні – шлях пролягає між північною та південною частиною країни. Префікс Е – європейські дорожні маршрути [11].

До 2016 р. в Німеччині платні дороги було представлено лише декількома об'єктами для легкових автомобілів. На сьогодні проїзд сплачується шляхом придбання віньетки – абонементу на певний строк. Ціни доволі різноманітні та залежать від строку віньетки (наприклад, 10 днів – 10 євро, 60 днів – 22 євро, 1 рік – приблизно 130 євро, але тільки для громадян Німеччини).

Крім оплати віньетки – загального збору, сплачується також в'їзд на наступні дороги та тунелі: тунель Warnowtunnel – до 4 євро, ціна залежить від пори року; тунель Herrentunnel – 1,7 євро; панорамна дорога Rossfeld panoramastrasse – 8 євро [11].

У Німеччині дороги будуються за передовими технологіями та середній термін служби дорожнього полотна становить від 30 до 50 років, що значно перевищує термін служби у країнах СНД. Насамперед, це пов'язано з тим, що будівництво автобанів не має нічого спільного зі звичними для нас методами укладання асфальту. Роботи виконуються майже повністю за допомогою техніки, а ручну працю зведено до мінімуму. Обслуговування дороги виключає локальний ремонт – ушкоджену ділянку замінюють повністю. За одну зміну робітники можуть пройти 800 м, вартість 1 км починається від 2 млн євро [11].

Отже, досліджуючи дві країни, можемо сказати, що систему стягнення оплати за дороги Німеччини у нашій країні буде наслідувати вкрай важко, адже вона потребує значних капітальних вкладів, яких в Україні не вистарчає, навіть із врахуванням перспективи залучення іноземного інвестора. А ось система Польщі є більш прийнятною у вітчизняних реаліях, і ефективно планування її застосування в Україні дозволить вийти на новий рівень якості доріг.

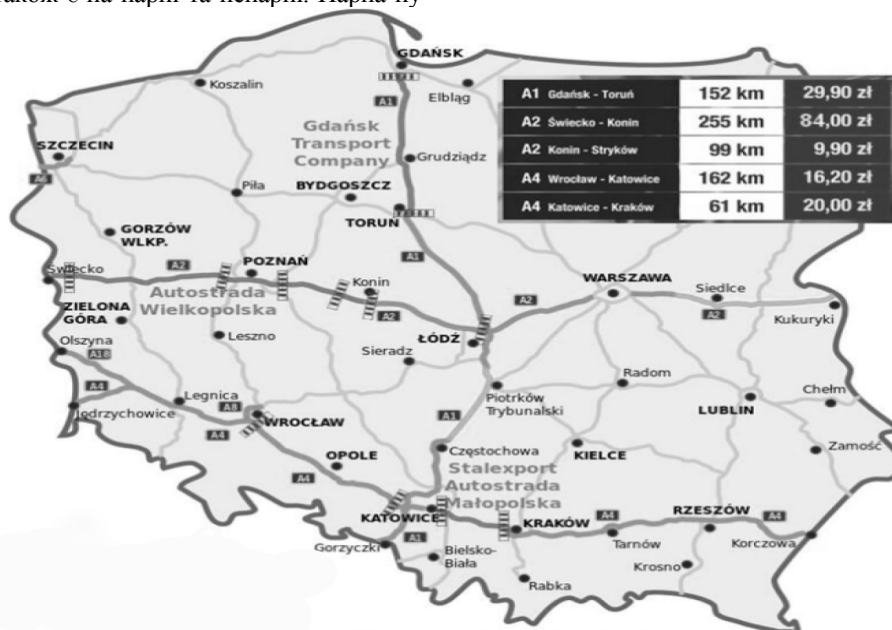

Рис. 2. Схема платних доріг Польщі, що експлуатуються на основі договору концесії [8]

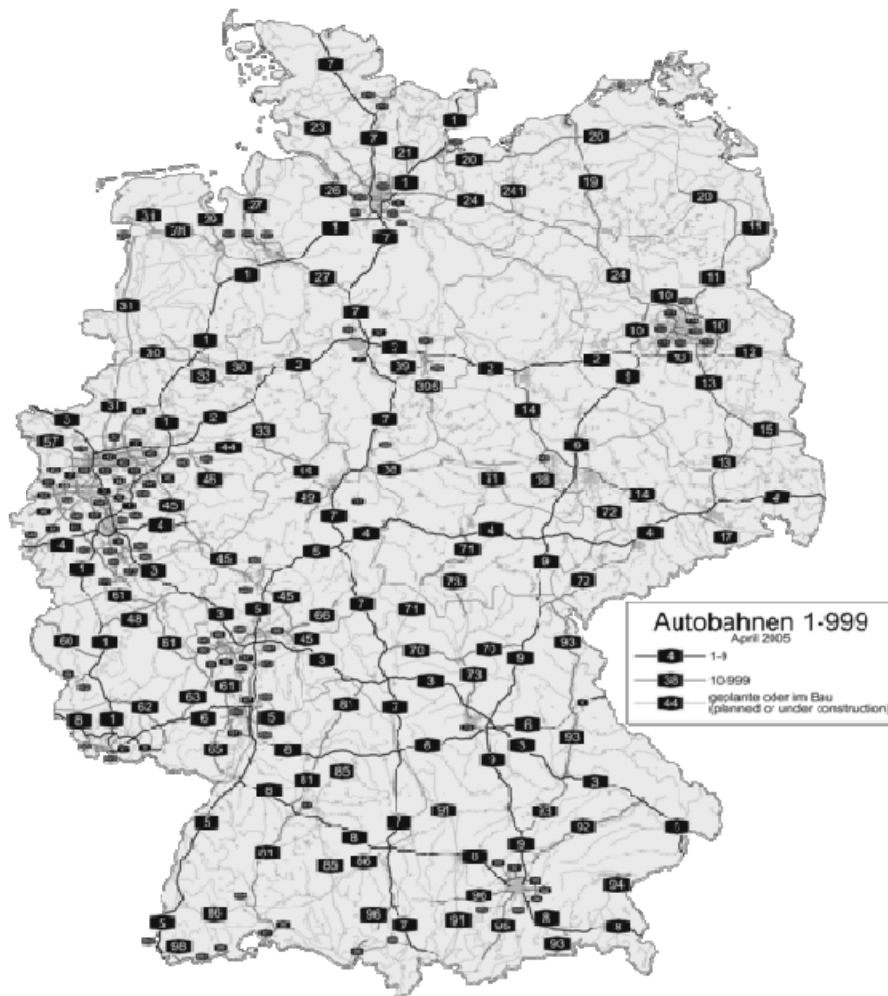

Рис. 3. Карта платних автобанів Німеччини [10]

Говорити про складності, які будуть траплятися на шляху впровадження такої системи в Україні, на даному етапі складно, але як і фінансування, якість доріг, так і захищеність інвесторів буде залежати від державного законодавчого регулювання. Існуючий закон не гарантує захист та окупність вкладень інвесторам. У новому проєкті доцільно врахувати європейський досвід, а конкретніше – досвід Польщі, і покращити економічний клімат для інвестицій. Без адекватного державного регулювання, зокрема у плані контролю за рівнем виконання концесіонером умов договорів у розділі якості доріг та вартості їх побудови, а також без участі держави в подальшому контролі за стягненням оплати за користування концесійними дорогами, ефективна реалізація польського механізму управління платними дорогами в українських реаліях неможлива.

ВИСНОВКИ

На сьогодні вже зроблено перші кроки з ефективного використання концесійних договорів для будівництва доріг на території України. Але цього все ж замало для збільшення інвестиційної привабливості таких проєктів. Насамперед потрібно більше акцентувати увагу на законодавчо-нормативні акти, хоча процес вдосконалення законодавства щодо платних доріг вже триває з 2018 р., але цього недостатньо для зменшення ризиків інвесторів. Концесійний спосіб співробітництва є найефективнішим методом залучення інвестицій у державу, тому потрібно зробити все для

мінімізування ризиків у цій сфері. Аналізуючи дороги на території Німеччини, потрібно зробити для себе акцент на іншому методі будівництва доріг та строку експлуатації, і, можливо, це дасть поштовх нашому уряду для вдосконалення процесу будівництва в найближчому майбутньому. Проте на сучасному початковому етапі рекомендовано обрати систему стягнення оплати за польським варіантом – електронні системи, а також оплата готівкою або через автомат, що є прийнятним для України з погляду наявного ресурсного забезпечення.

Список використаних джерел

1. Індекс процвітання Легатум. Міжнародний індекс. URL: <https://www.prosperity.com/globe/ukraine>
2. Платні дороги в Україні: де, коли і скільки платити? Платні дороги. URL: <https://www.dw.com/uk/платні-дороги-в-україні-де-коли-і-скільки-платити/a-42784835>
3. Про внесення змін до деяких законів України щодо реформування системи управління автомобільними дорогами загального користування: Закон України від 17.11.2016 №1764-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1764-19#Text>
4. Особливості укладення договору концесії: Сайт Міністерства Юстиції. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_33474
5. Про автомобільні дороги: Закон України від 08.09.2005 № 2862-IV. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T052862?an=495>
6. Про затвердження максимального розміру плати за разовий проїзд автомобільною дорогою загального користування, побудованою на умовах концесії: Постанова Кабінету Міністрів від 23.12.2020 № 1312-2020-п. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1312-2020-D0%BF#Text>

7. Платні дороги в Україні. Про можливості та перспективи. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/407751/platni-dorogy-v-ukrayini-pro-mozhlyvosti-ta-perspektyvy>

8. Платні дороги в Польщі. Закупи у Польщі. URL: <https://shoppingpl.com/post/199-platni-dorohy-v-polshchi-de-znakhodyatsya-ta-vartist-projizdu>

9. Огляд платних автомобільних доріг Польщі в 2021 році та їх вартість. URL: <https://poradnuk.com.ua/kraini-svitu/europe/poland/platni-dorohy-polshchi.htm>

10. Автобани Німеччини. Карти Німеччини. URL: https://avtoturistu.ru/blog/trassy_evropa/karta_germanii_karta_dorog_germanii_avtobany_germanii.story

11. Специфіка доріг та автобанів Німеччини. URL: <https://migrant.biz.ua/nimechyna/transport-de/dorohy-avtobany-nimechyny.html>

References

1. Prosperity Index Legatum. International index. URL: <https://www.prosperity.com/globe/ukraine> (in Ukrainian).

2. Toll roads in Ukraine: where, when and how much to pay? Toll roads: website. URL: <https://www.dw.com/en/paid-roads-in-ukraine-where-and-how-to> (in Ukrainian).

3. On amendments to some laws of Ukraine on reforming the management system of public roads: Law of Ukraine of 17.11.2016 №1764-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1764-19#Text> (in Ukrainian).

4. Peculiarities of concluding a concession agreement: Website of the Ministry of Justice of Ukraine. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_33474 (in Ukrainian).

5. On highways: Law of Ukraine of 08.09.2005 № 2862-IV. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T052862?an=495> (in Ukrainian).

6. On approval of the maximum amount of toll for a single journey on a public road built on the terms of a concession: Resolution of the Cabinet of Ministers of 23.12.2020 №1312-2020-p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1312-2020-D0%BF#Text> (in Ukrainian).

7. Toll roads in Ukraine. About opportunities and prospects: URL: <https://news.finance.ua/en/news/-/407751/platni-dorogy-v-ukrayini-pro-mozhlyvosti-ta-perspektyvy> (in Ukrainian).

8. Toll roads in Poland. Procurement in Poland: website. URL: <https://shoppingpl.com/post/199-platni-dorohy-v-polshchi-de-znakhodyatsya-ta-vartist-projizdu> (in Ukrainian).

9. Overview of toll roads in Poland in 2021 and their cost. URL: <https://poradnuk.com.ua/kraini-svitu/europe/poland/platni-dorohy-polshchi.htm> (in Ukrainian).

10. Motorways of Germany. Maps of Germany. URL: https://avtoturistu.ru/blog/trassy_evropa/karta_germanii_karta_dorog_germanii_avtobany_germanii.story (in Russian).

11. Specifics of roads and highways in Germany. URL: <https://migrant.biz.ua/nimechyna/transport-de/dorohy-avtobany-nimechyny.html> (in Ukrainian).

ЄФРЕМОВА

Ірина Іванівна

efrem.irina@gmail.com

УДК 347.78

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРИВАТНИХ ПРАВ НЕЮРИСДИКЦІЙНИМИ СПОСОБАМИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВИХ СПОРІВ (КОНФЛІКТІВ)

PECULIARITIES OF PROTECTION OF PRIVATE RIGHTS BY NON- JURISDICTION METHODS OF SETTLEMENT OF LEGAL DISPUTES (CONFLICTS)

DOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2021.6\(1\).5](https://doi.org/10.37634/efp.2021.6(1).5)

к.ю.н., доцент, Білоцерківський
національний аграрний
університет

YEFREMOVA Iryna – PhD in Law, Associate Professor, Bila Tserkva National Agrarian University

В статті проведено аналіз поняття та значення неюрисдикційних альтернативних (несудових) способів врегулювання спорів (конфліктів). Досліджено окремі види неюрисдикційних засобів вирішення правових спорів. Акцентовано увагу на медіації, як основному ефективному і перспективному способі врегулювання спорів (конфліктів) у позасудовому порядку. Актуальність теми зумовлено процесами, які відбуваються в Україні які зумовлюють активний розвиток позасудових, неюрисдикційних, альтернативних способів захисту приватних прав. Визначено окремі аспекти відмежування медіації від інших засобів альтернативних способів врегулювання спорів. Визначено особливості правового регулювання застосування медіації та інших неюрисдикційних способів захисту приватних прав для ефективного вирішення правового спору (конфлікту) у позасудовому порядку.

* * *

Introduction. Adoption of new laws of civil and substantive law, the novelty of legal relations governed by the rules of these laws, the complexity of civil conflicts arising from these legal relations, require a high level of legal protection, compliance with the rule of law by all members of society. Only the law allows interested parties to choose the form of protection. This form can be traditional – jurisdictional (provides for the establishment of a body and procedure for the protection of violated rights), and non-jurisdictional (but certainly allowed by law), which may resort to interested parties. obstacle to the exercise of the right. Resolution of legal conflicts is possible not only through a jurisdictional form of protection. A non-jurisdictional form of protection of civil rights is the independent protection of a person of his violated rights. That is, the person does not apply to the competent state authorities. In fact, it is the commission of actual actions aimed at protecting and securing their personal property and other non-property rights.

The purpose of the paper is a thorough study of models of non-jurisdictional protection of property rights in the system of protection of civil rights by analyzing the theoretical and practical aspects of using alternative methods of protection of private rights in general and mediation.

Result. It is determined that the non-jurisdictional form of protection of civil rights is the actions of citizens and organizations aimed at protecting their own civil rights, freedoms, and legally protected interests. It is noted that these actions are carried out and implemented by eligible entities independently, without seeking legal assistance from government agencies and structures, as well as officials. It is determined that the mechanism of legal protection is implemented in non-jurisdictional ways in the field of legal regulation when it is necessary to overcome and eliminate obstacles that arise in the exercise of rights and legitimate interests of the subject of law, in other words – to quickly protect (ensure) legal status. It is determined that in international practice, namely in European countries, the basis of non-jurisdictional protection of property rights is mainly in the use of negotiation and mediation procedures.

Non-jurisdictional form, which is usually local in nature, is achieved as a result of actual actions, occurs not in jurisdictional or procedural forms, but within the protected substantive legal relations, which are the subjects of such legal relations (usually imply

The main difference between jurisdictional and non-jurisdictional forms of protection of rights is that the protection of rights in jurisdictional form is carried out by the competent state and public authorities with each of them a certain procedural order of activity, while protection in a non-jurisdictional form takes place within the framework of a substantive legal relationship and is carried out by the parties themselves in the legal relationship.

Conclusion. The study proves that in Ukraine, priority should be given to the development of various forms of out-of-court dispute resolution. The basis for this should be the legislative consolidation of out-of-court settlement of civil disputes as one of the basic principles of protection of violated private rights (of course, without revoking or replacing the right to judicial protection). Non-jurisdictional methods of protection of private rights are defined in the legislation of Ukraine and can be used due to the dispositive nature of the civil law method of regulation. However, this is insufficient, as participants in civil legal relations in case of violation of their rights are primarily confronted in the law with a defined right to judicial protection of violated rights, and often consider the court as the only possible form of protection.

Ключові слова: неюрисдикційна форма захисту цивільних прав, врегулювання спорів (конфліктів), позасудові процедури захисту приватних прав

Keywords: non-jurisdictional form of protection of civil rights, settlement of disputes (conflicts), extrajudicial procedures for protection of private rights

ВСТУП

Цивільстична теорія і практика захисту прав та свобод людини і громадянина в останні сімнадцять років, що минули з часу прийняття Цивільного кодексу України, розвивається стрімкими темпами. Цьому багато в чому сприяє і збільшення кількості майнових суперечок на тлі економічних перетворень, що відбуваються в країні, а також активне використання представниками різних наукових шкіл порівняльно-правового інструментарію, спрямоване на пошуки найбільш ефективних та економічних способів захисту приватних прав. Зазначене свідчить про безсумнівну наукову актуальність та практичну значущість останніх досліджень стосовно засобів захисту прав та свобод людини.

Актуальність теми зумовлена тим фактом, що прийняття нових законів у сфері матеріального права, новизна правовідносин, які регулюються нормами цих законів, складність приватно-правових конфліктів, що виникають з цих правовідносин, вимагають високого рівня правової захищеності, дотримання принципу законності всіма членами суспільства.

Як відомо, праву властива як регулятивна, так і охоронна функція, тобто правові норми регулюють суспільні відносини в непорушному стані або норми виступають у формі захисту порушених прав та інтересів, тобто регулювання відносин у конфліктній ситуації. Отже, однією з актуальних проблем сучасного права є забезпечення захисту прав людини. Від предмета захисту залежить і її форма, яка повинна відповідати правовим нормам. Зі свого боку, слід зауважити, що форма захисту не залежить від волевиявлення зацікавлених осіб, вона обов'язково визначається нормою права.

Тільки закон дозволяє зацікавленим особам вибрати форму захисту. Такою формою може бути традиційна – юрисдикційна, яка передбачає встановлення органу і процедури здійснення захисту порушених прав, а також неюрисдикційна (але безумовно дозволена законом), до якої можуть вдатися зацікавлені особи.

З повною впевненістю можна вважати конфлікт перешкодою у здійсненні права. Цивільно-правовий конфлікт сьогодні може набувати різних форм, це: суперечка про право, встановлення юридичних фактів, оспорування нормативного правового акту, оспорування дій (бездіяльності) посадової особи, визнання безперечного права власності на безхазяйну нерухому річ тощо.

Усунення зазначених конфліктів можливе не лише за допомогою юрисдикційної форми. Суперечка ж про матеріальне право може бути вирішена дозволеною нетрадиційною формою – заходами із самостійного захисту прав (самозахист, притримання, переговори, медіація тощо).

Неюрисдикційна форма захисту цивільних прав являє собою самостійний захист особою своїх порушених прав. Тобто особа не звертається до компетентних державних органів. За фактом – це вчинення фактичних дій спрямованих на охорону і забезпечення

своїх особистих майнових, а також різних немайнових прав. Чи ефективні такі дії? Переважно – так. Адже неюрисдикційна форма захисту прав передбачає фактичні дії не передбачені, але й не заборонені законом. Вони дозволяють швидко і оперативно забезпечити охорону своїх прав.

У наукових колах проблеми захисту прав неюрисдикційними способами досліджували такі вчені як Ю.М. Андреев, В.В. Бутньов, І.В. Болокан, С.М. Братусь, М.І. Гаврилюк, О.В. Дзера, І.О. Дзера, С.Є. Донцов, В.В. Джуль, С.Є. Демський, І.П. Домбровський, Г.В. Єременко, О.С. Йоффе, І.С. Канзафарова, О.М. Клименко, О.С. Красільнікова, Т.С. Ківалова, В.М. Коссак, Н.С. Кузнецова, В.В. Луць, Р.А. Майданик, С.М. Романович, Я.М. Романюк, З.В. Ромовська, Є.А. Суханов, І.В. Спасибо-Фатеева, Є.О. Харитонов, Р.Б. та ін.

МЕТА роботи – ґрунтовне дослідження моделей неюрисдикційного захисту права власності у системі захисту цивільних прав шляхом проведення аналізу теоретичних та практичних аспектів використання альтернативних способів захисту приватних прав загалом і медіації зокрема.

РЕЗУЛЬТАТИ

Сьогодні в уповноваженого суб'єкта є широкий вибір форм захисту його приватних прав. Однак, наявність декількох форм захисту певного права ставить перед законодавцем проблему розмежування їх використання у правозастосовній діяльності. А отже, перед суб'єктом права постає питання про ефективність і доцільність використання тієї чи іншої форми захисту, що зумовлює необхідність проведення певної класифікації форм захисту.

С.В. Курильов класифікує форми захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів за характером зв'язку юрисдикційного органу із сторонами спору (конфлікту), виділяючи: 1) вирішення спору юрисдикційним актом однієї із сторін спірних правовідносин; 2) вирішення спору актом органу, який не є учасником спірних правовідносин, але пов'язаний з одним або обома учасниками спірних правовідносин правовими або організаційними відносинами; 3) вирішення спору (конфлікту) органом, який не є учасником спірних правовідносин і не пов'язаний з ним правовими або організаційними відносинами крім процесуальних [1, с. 357].

Виходячи з природи юрисдикційного органу, Д.М. Чечот виділяє судову, арбітражну, адміністративну, нотаріальну та громадську форми захисту [2, с. 75]. А.П. Сергеев зазначає, що «захист суб'єктивних цивільних прав і охоронюваних законом інтересів здійснюється у передбаченому законом порядку, тобто за допомогою застосування належної форми, засобів і способів захисту» [3, с. 82]. Саме А.П. Сергеев запропонував виділяти юрисдикційну і неюрисдикційну форми захисту в якості основних.

Отже, захист приватних прав являє собою процес реалізації заходів щодо захисту суб'єктивних цивільних прав та законних інтересів. І в загальній теорії захисту приватних прав виділяють такі базові форми захисту як юрисдикційну і неюрисдикційну.

Неюрисдикційна форма захисту реалізується самостійно особою, права якої були порушені або оспорюються. Юрисдикція визначає межі реалізації повноважень того чи іншого владного суб'єкта суспільних відносин. Так, коли питання стосується неюрисдикційних форм захисту прав, мова йде про те, що суб'єкт певних відносин (як фізична, так і юридична особа) здійснює захист своїх прав самостійно. Тобто за фактом можна констатувати, що така форма захисту своїх прав може називатися самозахистом.

Слід зазначити, що юрисдикційна форма захисту, відповідно до законодавства, може бути реалізована державним органом або уповноваженою посадовою особою в рамках судового та/або адміністративного порядку охорони приватних прав.

Встановлення і конкретизація більш загальних і неодноразово використовуваних способів захисту прав передусім спрямовує учасників цивільних відносин у напрямку вибору найбільш раціонального для них способу і засобу захисту та забезпечення прав, а також заважає використанню неправильних протекційних заходів і суперечить цивільному законодавству.

Неюрисдикційна форма захисту права власності, як вже визначалось, – це самостійна форма захисту приватного права діями уповноваженої особи, яка не звертається до державних органів і посадових осіб. Дана форма захисту реалізується в умовах самозахисту цивільних прав і застосування уповноваженою особою оперативних заходів впливу. У цьому контексті самозахист приватних прав являє собою вчинення фактичних дій, не заборонених законом, уповноваженою особою, спрямованих на охорону її особистих або майнових прав і законних інтересів, а також прав і законних інтересів інших фізичних і юридичних осіб.

На підставі зазначеного неюрисдикційну форму захисту цивільних прав можна у загальному вигляді ідентифікувати та інтерпретувати як дії фізичних і юридичних осіб, спрямованих на захист власних майнових і немайнових прав, свобод та охоронюваних законом інтересів. Ці дії проводяться і реалізуються уповноваженими суб'єктами самостійно, без звернення до примусової сили держави шляхом звернення до суду та інших компетентних органів, органів місцевого самоврядування, до уповноважених здійснювати захист приватних прав посадових осіб. Т.В. Федоренко наголошує, що «у Цивільному кодексі подібні дії згруповані у визначенні поняття самозахисту цивільних прав і ідентифікуються в розумінні одного із способів і засобів захисту цивільних прав, свобод і законних інтересів» [4, с. 25].

З погляду теорії самозахисту цивільних прав є формою формування, забезпечення та охорони, яка дозволена у випадках, коли потерпіла сторона має можливість законного впливу на порушника, не звертаючись за допомогою правоохоронних органів. В.В. Джуль визначає, що «в межах такої форми охорони прав, власник порушеного, або оспорюваного права може використовувати різного роду способи і засоби самозахисту, які повинні відповідати порушенню і не виходити за рамки дій, необхідних для його припинення» [5, с. 165].

До можливих заходів самозахисту ст. 19 Цивільного кодексу України віднесено дії особи у стані не-

обхідної оборони і крайньої необхідності, застосування до правопорушника заходів оперативного впливу, наприклад відмова вчинити конкретні дії на користь контрагента, доручення виконання роботи, невиконаної боржником, іншій особі за рахунок боржника і деякі інші дії. Такі положення стосовно самозахисту, на нашу думку, можливо віднести до неюрисдикційних форм захисту цивільних прав, оскільки такий захист реалізується без звернення до юрисдикційних органів. За фактом – це вчинення фактичних дій, спрямованих на охорону і забезпечення своїх особистих майнових та інших немайнових прав. Саме такі дії дозволяють швидко і оперативно забезпечити охорону своїх прав, і такі фактичні дії відображають сутність такої форми захисту як самозахист.

У міжнародній практиці, а саме в країнах Європи, основа неюрисдикційного захисту права власності полягає переважно у застосуванні процедур переговорів та медіації. Але для пострадянських країн у більшості випадків додатковою можливістю досудового захисту права власності є нотаріальний захист. У цьому контексті для України схожим є досвід Білорусі, яка так само запозичила досвід нотаріальних форм захисту права власності з радянської правової системи.

На сьогодні в рамках проведеного у державі реформування правової системи та вдосконалення законодавства, що забезпечує підвищення якості обслуговування населення, істотним змінам піддається і законодавство, що визначає засади здійснення нотаріальної діяльності, і на сьогодні реформування законодавства про нотаріат передбачає можливість проведення процедури медіації нотаріусами у разі виникнення спору (конфлікту) між учасниками цивільних правовідносин.

Суб'єкт права, вступаючи у процесі своєї багатопланової діяльності у різні юридичні зв'язки з іншими учасниками соціально-правового життя, актуалізує свій правовий статус, «примушуючи» працювати різні складові елементи такого статусу, а саме суб'єктивні права і обов'язки, деліктоздатність, правозахисні можливості у сфері приватного і публічного права. В одних випадках ці елементи функціонують у нормальному режимі: деякі суб'єктивні права і правомочності отримують реалізацію (оскільки зобов'язальні сторони готові до непримусового виконання взятих на себе зобов'язань); обов'язки, що становлять один з елементів правового статусу особи, також здійснюються (оскільки для цього є необхідні правові та неправові (економічні, політичні та інші умови); також мають певний прояв і інші компоненти правового статусу (здатність нести відповідальність, можливість захистити своє правове становище).

Однак нерідко стан правового статусу суб'єкта права (мова в даному випадку про його правомочні характеристики) може відчувати певні «навантаження» (наприклад, сторона зобов'язання не виконує встановленого обов'язку, і є наявними спроби «замаху» на окремі суб'єктивні права і правомочності). Тому суб'єкт права потребуватиме додаткових ресурсів для підтримки свого правового статусу в необхідному обсязі.

З метою захисту таких прав у справу, як правило, вступають об'єктивні (такі, що існують незалежно від волі і свідомості суб'єкта) правозахисні механізми у державі (правової системи держави), оскільки відомі

статусні «перевантаження» бувають пов'язані безпосередньо з порушеннями одними особами суб'єктивних прав інших осіб. Необхідність захисту суб'єктивних прав і законних інтересів виникає у зв'язку з порушенням цих прав, зловживанням ними, невиконанням юридичних обов'язків, або внаслідок виникнення між сторонами спору. Так, механізм правового захисту впроваджується у сферу правового регулювання тоді, коли необхідно подолати і усунути перешкоди, що виникають на шляху здійснення прав і законних інтересів суб'єкта права, іншими словами – захистити (забезпечити) правовий статус особи.

Захист прав і свобод громадян та організацій в юрисдикційних органах включає в себе елементи матеріально-правового і процесуально-правового порядку. З матеріально-правового погляду акт захисту суб'єктивних прав полягає у вживанні заходів матеріально-правового характеру (матеріально-правових санкцій), стосовно зобов'язаної сторони, у констатації (визнання) прав та інтересів уповноваженого суб'єкта. З іншого боку, захист суб'єктивних прав здійснюється відповідними юрисдикційними органами у процесуальній формі, коли зацікавлені особи наділяються комплексом процесуальних прав, за допомогою яких забезпечується захист матеріальних прав і законних інтересів. З цього погляду захист носить процесуальний характер (саме тут реалізуються диспозиції норм процесуального права). Класичним інститутом юрисдикційних засобів для захисту суб'єктивних прав тут виступає судова інстанція (судова влада) [6, с. 20].

Неюрисдикційна форма, яка як правило має локальний характер, досягається в результаті фактичних дій, відбувається не в юрисдикційній або процесуальній формах, а в межах охоронюваних матеріальних правовідносин, якими є суб'єкти таких правовідносин (як правило, мають на увазі кредитора і боржника).

Основна відмінність між юрисдикційними та неюрисдикційними формами захисту прав полягає в тому, що захист прав в юрисдикційній формі здійснюється компетентними державними і громадськими органами з притаманним кожній з них певним процесуальним порядком діяльності, тоді як захист у неюрисдикційній формі протікає в межах матеріального правовідношення і здійснюється самими сторонами у правовідносинах.

За останні роки у науковій та практичній діяльності визначилось розуміння, що неюрисдикційні способи захисту приватних прав є найбільш ефективними та економічними у своїй сутті, що є важливим фактором як для учасників спору (конфлікту), так і для держави загалом. Сторони приватноправових відносин, захищаючи свої майнові інтереси, на перших етапах локальних юридичних спорів між суб'єктами відносин схильні вирішувати багато питань саме у приватному порядку (самостійно), хоча нерідко у певних локальних юридичних конфліктах своєчасно «підключити» юрисдикційний спосіб захисту прав об'єктивно буває складно, тому учасникам правових відносин необхідно діяти задля захисту своїх прав і законних інтересів самостійно. Позасудовими примирливими процедурами протягом тривалого часу займалися адвокати, а мирові угоди і на даний час можуть бути посвідчені нотаріусами, однак, коли у зазначених осіб (адвоката,

нотаріуса) вже сформувався бачення можливого примирення, вони в жодному разі не можуть впливати на сторони, і також не можуть представляти одну із сторін, надавати посередницькі послуги, оскільки в законі прямо вказано таку заборону.

Вирішення зазначеної ситуації, а саме врегулювання спорів (конфліктів) можливо як за допомогою переговорів між сторонами спору (конфлікту), так і за допомогою медіації, яку на даний час визначається як особливий вид переговорів за участю посередника, який є нейтральною особою для обох учасників конфлікту. Слід зазначити, що раніше медіація застосовувалася не зовсім у тому вигляді, в якому вона сформувалася й існує у сучасній практичній діяльності. На перших етапах застосування медіації можливо говорити лише про застосування методів примирення сторін за участю нейтрального посередника. На сьогодні у сучасних умовах реформування судової, правозахисної системи, все важче уявити собі повсякденне управління конфліктом без медіації. Моделей медіації у світі – безліч, що залежить від правової системи і усталеної практики. Але основним для всіх моделей є те, що в кожній з цих моделей зберігаються основні принципи медіації (нейтральність, конфіденційність, гнучкість).

У міжнародній практиці для захисту приватних прав здійснюється активне використання медіації у врегулюванні найрізноманітніших конфліктів в Європі, Великій Британії, США та інших країнах. Медіація використовується для вирішення проблем і зіткнень інтересів у працевлаштуванні, професійних суперечках, проблеми у торгівлі і будівельній галузі, конфліктах із сусідами, розбіжності в сфері освіти і охорони здоров'я, у цивільних (зобов'язальних) правовідносинах, у сімейних спорах (зокрема, у розлученнях).

Державні і приватні юридичні особи беруть на озброєння медіацію для врегулювання внутрішніх і зовнішніх конфліктів у своїй повсякденній діяльності. Судові інстанції та юридичні консультації все частіше розглядають можливість вирішення протиріч за допомогою медіації. Саме аналіз зарубіжного досвіду використання медіативних процедур дає можливість констатувати, що медіація на сьогодні – це визнаний і затребуваний метод вирішення конфліктів у світі. Завдяки міжнародній підтримці, застосування медіації в Україні постійно розширюється.

Медіація в Україні зараз, як ніколи, набуває актуальності. Адже вже нікого не дивує той факт, що вітчизняні суди не справляються із тією кількістю справ, які до них надходять. Судове провадження у справі може тривати роками, судові рішення часто не виконуються, або виконуються не у повному обсязі, а рівень довіри до судової системи є дуже низьким. Саме тому держава Україна всіляко сприяє впровадженню альтернативних способів вирішення спорів. До таких способів в Україні відносять: арбітраж, примирення, посередництво, переговори та медіація. Однак останнім часом все частіше визнається, що саме медіація є найбільш ефективним способом вирішення конфліктів (спорів).

Особливістю і безумовною перевагою методу медіації є її альтернативність судовому розгляду. На думку психологів, у сучасному суспільстві вкрай затребувані мирні, а не каральні способи виходу з конфліктних ситуацій, у зв'язку із чим професія медіатора поступово

завойовує популярність і поширення [6, с. 60].

Методи медіації мають досить широкий спектр застосування. В Україні медіативні техніки активно використовують у вирішенні подружніх конфліктів, майнових суперечок між подружжям у розлученнях, суперечках про дітей, у цивільно-правових спорах у договорах найму (оренди), між замовниками та підрядниками, у суперечках про відшкодування шкоди, у вирішенні трудових конфліктів. Медіативні техніки можуть бути використані не лише у приватній, а й у публічно-правовій сферах, наприклад, впровадження медіації у межах реалізації проєкту «Відновне правосуддя», що передбачає застосування медіації у кримінальному впровадженні, у вирішенні конфліктів в області охорони навколишнього середовища, конфліктів соціальних груп, в об'єднаних територіальних громадах. Крім того, проводиться ряд досліджень із застосування процесу медіації у разі захисту прав у адміністративних спорах. Саме ефективність вирішення спорів шляхом проведення медіації зумовлює її використання у національній практиці.

Однак наявність однієї тільки можливості, як показує практика, недостатньо для широкого використання позасудових форм врегулювання правових конфліктів. Традиційним, як і раніше, найбільш затребуваним є саме судовий спосіб захисту приватних інтересів. Водночас, не зважаючи на цілу низку проблем, що викликають серйозні претензії до порядку і термінів здійснення правосуддя в нашій країні, сторони не поспішають до активного впровадження у своїй практиці неюрисдикційних способів вирішення спорів. Як не парадоксально, але приватна ініціатива у нашій країні ніяк не може обійтися без державної «керівної і спрямовуючої» вказівки [7].

Відповідно до проєкту Закону України «Про медіацію», який наразі проходить процедуру підготовки до другого читання у Верховній Раді України, медіатор – нейтральна й незалежна третя особа, яка не є представником жодної зі сторін і не має власного інтересу. Основним завданням медіатора є налагодження процесу взаємодії сторін, він має допомогти сторонам проаналізувати ситуацію, побачити відмінності в поглядах, знайти інтереси, дійсні потреби, які насправді стоять за їхніми діями, позиціями та баченням, зрозуміти, що важливо для кожної зі сторін, і знайти точки перетинання, на яких стане можливим побудувати спільне взаємовигідне рішення. Отже, увага медіатора, на відміну від судді, арбітра, адвоката, зосереджена на інтересах сторін і на способах їх задоволення, а не на юридичних, правових нормах регулювання спірного питання.

Специфікою процесу медіації є те, що медіатор приділяє окрему вагому увагу роботі з емоціями сторін, що не є притаманним юрисдикційним формам вирішення спорів, цей аспект суті спору (конфлікту) залишається поза увагою суддів та арбітрів, які вважають, що емоційний стан сторін не має жодного відношення до справи й не може ніяк вплинути на її вирішення. Проте, як вбачається із практики, зіпсовані стосунки й невисловлені емоції – це те, що часто провокує, а потім і живить конфлікт. Юристам відомі випадки, коли сторони хотіли знищити один одного юридичними війнами, «затягавши по судам» (стан «разом у прірву»),

назва якого говорить сама за себе). Як правило, більшість спорів (конфліктів) відбуваються тому, що сторони не так зрозуміли один одного, не «почули» один одного.

Медіатор же працює разом із сторонами над відновленням взаєморозуміння, налагодженням комунікації між ними, що стає в подальшому фундаментом, на якому можна досліджувати інтереси, виявляти потреби й напрацьовувати варіанти. Якщо немає фундаменту, налагодити стосунки не вийде, оскільки, якщо у сторін немає нормальних взаємин, робота з інтересами не буде ефективною, а так не буде і впевненості, що сторони виконають досягнуті домовленості.

В Україні медіатор вже має певний статус, визначений у низці законодавчих актів матеріального і процесуального права (Цивільний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України), а також Наказом № 892 Міністерства соціальної політики України від 17.08.2016 було затверджено Державний стандарт соціальної послуги посередництва (медіації), який визначає зміст, обсяги, умови та порядок надання соціальної послуги посередництва (медіації), показники її якості для суб'єктів різних форм власності та господарювання, які надають таку послугу. Однак цей стандарт застосовується в основному для організації надання соціальної послуги особам / сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах. Для надання послуги з проведення медіації більш широкому колу споживачів такої процедури, відбувається за принципом «не заборонено законом».

Прийняття Закону є необхідним з погляду правового регулювання проведення процесу медіації, і, звичайно, у контексті юридичної відповідальності медіатора. Законодавство про «Міжнародний арбітраж», «Про третейські суди» містить законодавче визначення усіх етапів з розгляду, вирішення і виконання рішення таких судів, а також відповідальність за порушення принципів законодавства. У сфері медіації на даний час існує законодавча невизначеність стосовно порядку застосування принципів юридичної відповідальності до медіаторів.

Принципова відмінність визначених неюрисдикційних форм вирішення спору полягає в цілях, заради досягнення яких реалізуються позасудові процедури. Так, метою діяльності третейського суду є не досягнення консенсусу між сторонами, тобто рішення, яке б було спрямоване на задоволення інтересів сторін спору, а вирішення спору на підставі норм законодавства, звичаїв ділового обороту, а також тлумачення умов укладеного між сторонами договору. Крім цього, процесуальне законодавство передбачає гарантії виконання рішення третейського суду, зокрема у примусовому порядку. Однак у результаті винесення рішення третейського суду з'являється сторона, яка перемогла у спорі й сторона, яка програла у спорі.

У зв'язку із зазначеним вбачається доцільність проведення процедури медіації, в результаті якої сторони бажають зберегти у майбутньому партнерські відносини, де відсутній категоричний поділ на «переможця» і «переможеного», а також коли зміст спору не дозволяє однозначно визначити «праву» і «неправу» сторони [9, с. 60].

Ще однією принциповою відмінністю визначених

процедур врегулювання суперечок є те, що в якості третейського судді може виступати фахівець в тій області, в якій у сторін виник спір, що створює додаткові гарантії винесення компетентного і справедливого рішення. Водночас медіатор не бере участі в обговоренні і не оцінює позиції сторін спору, а підводить їх до напрацювання самостійного рішення. Такий відсторонений підхід не завжди ефективний у вирішенні економічних суперечок, для вирішення яких потрібні професійні знання. Процедура медіації має свої характерні особливості, що впливають на ефективність її використання у вирішенні того чи іншого спору з метою захисту приватного права кожної зі сторін. Якщо звернутися до зарубіжного досвіду, то можна побачити, що методи медіації використовуються переважно стосовно спорів, в яких є суб'єктивна оцінка ситуації, на яку можна впливати, використовуючи психологічні прийоми. Медіатор не просто посередник – це фахівець, який володіє методиками конструктивного вирішення конфлікту, які допомагають сторонам інакше поглянути на причину і наслідки конфлікту, знайти шлях іншого розвитку ситуації до взаємного задоволення сторін.

Реалізація медіативних методик доречно і найбільш ефективна в разі виникнення міжособистісних конфліктів, що мають правові наслідки (сімейні конфлікти, що ведуть до розлучення і розподілу майна подружжя, спори про виховання дітей, суперечки між сусідами, спори про порядок та розмір відшкодування шкоди, зокрема компенсації моральної шкоди тощо), оскільки основним завданням медіації є не пошук «правого» і «винного», що створює перешкоду для подальшого спілкування або співпраці, а пошук консенсусу, пошуку іншої альтернативної історії. Безумовно, зазначені вище переваги медіації дозволяють їй зайняти гідне місце в системі захисту порушених приватних прав.

Задля активізації законодавчої і практичної діяльності у сфері розвитку інституту медіації як ефективного неюрисдикційного способу вирішення спорів (конфліктів), 11 червня 2021 р. видано Указ Президента України «Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки», де у п. 4.1.5. окреслено питання щодо розвитку альтернативного (позасудового) та досудового врегулювання спорів, де визначено необхідність «встановлення для окремих, визначених законом, категорій справ обов'язкового досудового порядку врегулювання спорів з використанням медіації та інших практик» [8].

Слід зазначити, що вказана Стратегія передбачає, крім досліджених у статті, і інші способи позасудових, неюрисдикційних способів захисту приватних прав. А саме: запровадження інституту мирного судді, запровадження у справах адміністративного судочинства досудових процедур адміністративного оскарження з розширенням можливостей застосування досудових та позасудових процедур врегулювання спорів.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження доводить, що в Україні, пріоритет повинен бути відданий розвитку різних форм позасудового врегулювання спорів. Базою для

цього має стати законодавче закріплення позасудового порядку вирішення цивільно-правових спорів як одного з основних принципів захисту порушених приватних прав (безумовно, не скасовуючи і не замінюючи водночас права на судовий захист). Неюрисдикційні способи захисту приватних прав є визначеними у законодавстві України і можуть застосовуватися в силу диспозитивності цивільно-правового методу регулювання. Однак це є недостатнім, оскільки учасники цивільних правовідносин у разі порушення їх прав передусім стикаються з законодавством із визначеним правом на судовий захист порушених прав, і досить часто розглядають суд як єдину можливу форму захисту.

Медіація та інші позасудові засоби захисту приватних прав, які або перебувають на початку свого розвитку, або на стадії чергового реформування, ставить питання якості та репутації таких засобів на перше місце. Тому прийняття профільного Закону «Про медіацію», визначення конкретних кроків на розвиток і впровадження у систему правосуддя інших неюрисдикційних засобів захисту приватних прав зумовить зниження навантаження на судову систему, на інші юрисдикційні органи до повноважень яких відноситься функція із захисту приватного права. А також знизить кількість конфліктних ситуацій у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Гражданское право: учебник / под общ. ред. С.С. Алексеева. Москва: Велби, 2006. С. 357.
2. Дзера О.В. Договірне право України. Загальна частина / за заг. ред. О.В. Дзера. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 75
3. Скловский К.И. Собственность в гражданском праве. Москва: Дело, 2002. С. 82.
4. Деякі аспекти нотаріального захисту приватної власності іноземців в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. Вип. 11(2). С. 25
5. Джунь В.В. До питання про обов'язковість застосування реституції у разі неправозгідності угоди. *Вісник господарського судочинства*. 2002. № 4. С. 165.
6. Підлубна Т.М. Право на захист цивільних прав та інтересів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Київ, 2009. 20 с.
7. Михальський Ю. Інститут медіації в Україні та за кордоном. *Юридична газета*. 2011. 1 лютого. № 5 (270).
8. Указ Президента України №231/2021. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2312021-39137>
9. Аналітичний звіт щодо впровадження присудової медіації у 4-х пілотних судах України. Київ: Український центр порозуміння, 2010.

References

1. Civil law: textbook / ed. S.S. Alekseev. Moscow: Velbi, 2006. P. 357. (in Russian).
2. Dzera O.V. Contract law of Ukraine. General part: textbook. allowance / ed. O.B. Dzera. Kyiv: Yurinkom Inter, 2008. P. 75 (in Ukrainian).
3. Sklovskiy K.I. Property in civil law. Moscow: Delo, 2002. P. 82. (in Russian).
4. Some aspects of notarial protection of private property of foreigners in Ukraine. *Scientific Bulletin of the International Humanities University. Series: Jurisprudence*. 2014. Vol. 11 (2). P. 25. (in Ukrainian).
5. Dzhun V.V. On the question of the obligation to apply restitution in case of invalidity of the agreement / Bulletin of

Commercial Justice, 2002. № 4. P. 165. (in Ukrainian).

6. Pidlubna T.M. The right to protection of civil rights and interests: author's ref. dis. ... PD in law: 12.00.03 / Kyiv, 2009. 20 p. (in Ukrainian).

7. Mykhalskyi Yu. Institute of Mediation in Ukraine and Abroad. *Yurydychna Gazeta*. 2011. February 1. № 5 (270). (in Ukrainian).

8. Decree of the President of Ukraine 31231/2021. On the Strategy for the Development of the Justice and Constitutional Judiciary for 2021-2023. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2312021-39137> (in Ukrainian).

9. Analytical report on the introduction of adjudication mediation in 4 pilot courts of Ukraine. Kyiv: Ukrainian Center for Understanding, 2010. (in Ukrainian).

МАШОШИНАНаталія Вікторівна
nattalia.mash@gmail.com**ПУРИХОВ**В'ячеслав Максимович
purihovslava@ukr.net**КОВАЛИК**Оксана Анатоліївна
o.a.kovalik@mzeid.inстудентка, Державний університет
"Одеська політехніка"студент, Державний університет
"Одеська політехніка"старший викладач, Державний
університет "Одеська політехніка"

УДК 65.011.5:338

**ВИКОРИСТАННЯ ДІДЖИТАЛ ІНСТРУМЕНТІВ В ОРГАНІЗАЦІЇ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ МАЛОГО БІЗНЕСУ****THE DIGITAL TOOLS USAGE IN THE ORGANIZATION OF RESOURCE SUPPORT FOR SMALL
BUSINESS ACTIVITY**DOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2021.6\(1\).6](https://doi.org/10.37634/efp.2021.6(1).6)*MASHOSHYNA Nataliia – student, State University "Odesa Polytechnic"**PURIKHOV Viacheslav – student, State University "Odesa Polytechnic"**KOVALYK Oksana – Senior Lecturer, State University "Odesa Polytechnic"*

Статтю присвячено проблемам використання інструментарію цифрового (digital) маркетингу підприємствами малого бізнесу. Уточнюється сутність digital маркетингу, аналізуються його відмінності від інтернетмаркетинга. Визначено завдання маркетингової діяльності малих підприємств у цифровому середовищі. Розглянуто особливості застосування окремих інструментів цифрового маркетингу: пошукове просування (search engine optimization, SEO), контекстна реклама, медійно-контекстна реклама, e-mail-маркетинг, просування в соціальних мережах (social media marketing, SMM). Крім того, у статті розглянуто основні тенденції розвитку цифрового маркетингу в Україні та за кордоном, зроблено висновки про перспективи використання різних digital технологій на малих підприємствах у найближчі роки.

* * *

The paper is devoted to the problems of using digital (digital) marketing tools by small businesses. The essence of digital marketing is clarified, its differences from Internet marketing are analyzed. The tasks of marketing activities of small enterprises in the digital environment are determined. The features of the use of individual digital marketing tools are considered: search engine optimization (SEO), contextual advertising, media context advertising, email marketing, social media marketing (SMM). In addition, the paper examines the main trends in the development of digital marketing in Ukraine and abroad, draws conclusions about the prospects for using various digital technologies in small businesses in the coming years.

One of the main tasks of digital marketing is to connect offline audiences to the company's online channels. For example, advertising messages in an offline environment can lead potential customers to the company's website or its page on the social network. Each small business selects communication channels based on the specifics of their own business, available resources and the characteristics of the target audience. For some companies it will be acceptable to use only online tools, for others this direction will be ineffective or unprofitable. Therefore, an important component of the process of developing and implementing digital marketing policy is testing different channels of communication with the consumer.

In today's rapidly transforming digital marketing environment, the regular introduction of new information and communication technologies and methods of working with mobile and Internet content to succeed in a highly competitive market, small businesses are no longer enough to use Internet marketing tools. These tools need to be integrated with offline promotion channels and develop comprehensive marketing solutions based on the characteristics and needs of a particular business. These decisions should cover all areas of marketing activities: from market research and product positioning to advertising. Entrepreneurs need to take into account changes in the psychology of consumers of digital information and adjust their marketing campaigns in accordance with the most current trends in the digital environment.

Ключові слова: малі підприємства, цифровий маркетинг, digital маркетинг, інтернет маркетинг**Keywords:** small businesses, digital marketing, digital marketing, internet marketing**ВСТУП**

Підприємства малого бізнесу відіграють значну роль в економіці розвинених країн, вони наповнюють ринок необхідними товарами й послугами, забезпечують зайнятість і підвищують рівень життя населення, підвищують мобільність і гнучкість ринкової системи загалом. Мале підприємництво (МП) є складним соціально-економічним явищем і охоплює безліч галузей економіки.

Суб'єкти МП можуть успішно змагатися з вели-

кими компаніями, оскільки мають певні конкурентні переваги: відсутність громіздкого апарату управління, здатність оперативного пристосовуватися до нових ринкових умов, фінансова гнучкість, пов'язана з наявністю податкових пільг тощо [2]. Однак водночас малі підприємства володіють обмеженими ресурсами, не можуть отримувати значний ефект від масштабу виробництва, є уразливими в умовах недобросовісної конкуренції з боку великих ринкових суб'єктів, що прагнуть монополізувати ринок. У таких умовах суб'єкти МП змушені проводити маркетингову політику, яка

дозволяє отримати максимум конкурентних переваг за мінімуму витрат.

В останні роки у малих підприємств з'явилося безліч нових можливостей для реалізації ефективної маркетингової політики внаслідок бурхливого розвитку digital маркетингу (цифрового маркетингу, ЦМ). Цей вид маркетингу надає широкий спектр інструментів для донесення комерційної інформації до цільової аудиторії з використанням сучасних інформаційних технологій. Водночас він дає підприємствам можливість ефективно фокусувати свої комунікаційні канали, проводити оперативний аналіз ринкової кон'юнктури й налагоджувати зворотний зв'язок зі споживачами. Заходи цифрового маркетингу можна проводити, маючи дуже обмежені бюджети, що особливо актуально для суб'єктів МСП. Інструментарій ЦМ з успіхом можуть використовувати навіть підприємці, які не мають стартового капіталу.

МЕТА роботи – розгляд існуючих діджитал інструментів для найефективнішої організації ресурсного забезпечення діяльності малого бізнесу.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті використано методи, що дозволяють проводити комплексний аналіз на основі систематизації і структурування тематичного матеріалу, а саме: компіляції, системний підхід, узагальнення, синтезу й аналізу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Digital маркетинг – це маркетинг, здійснюваний у цифровому середовищі, з використанням усього доступного інструментарію інформаційно-комунікаційних технологій. Поширеним є погляд, що цифровий маркетинг тотожний Інтернет-маркетингу. Однак це не відповідає дійсності. У цифровому маркетингу використовуються комунікаційні канали двох типів: оффлайн і онлайн. За цих обставин частина каналів належать до обох типів. Наприклад, за допомогою сучасних SMART-телевізорів можна переглядати як традиційні ТВ-канали (оффлайн), так і контент, що розміщується на відеохостингу в Інтернеті (онлайн).

Однією з основних завдань digital маркетингу є підключення оффлайн-аудиторії до онлайн-каналах компанії. Наприклад, рекламні повідомлення в оффлайн-середовищі можуть приводити потенційних клієнтів на сайт компанії або її сторінку в соціальній мережі. Кожне мале підприємство підбирає комунікаційні канали, виходячи зі специфіки власного бізнесу, доступних ресурсів і особливостей цільової аудиторії. Для одних компаній буде прийнятним використання виключно онлайн-інструментів, для інших же це напрям буде малоефективним або збитковим. Тому важливою складовою процесу розроблення й реалізації політики digital маркетингу є тестування різних каналів зв'язку зі споживачем.

Поняття «цифровий маркетинг» стало входити в обіг на початку 1990-их рр. поряд із поняттям «Інтернет-маркетинг». Спочатку ці терміни вживалися як синоніми. На початку XXI ст. поняття «цифровий маркетинг» стало відокремлюватися, багато фахівців приступили до пошуків оптимальних моделей спільного використання онлайн- і оффлайн-каналів комунікацій, а

керівники більшості прогресивних компаній стали відносити digital технології до найбільш перспективним і виділяти на їх розвиток необхідні ресурси.

В останні роки швидкість розвитку цифрових маркетингових технологій значно зросла, що вимагає від бізнесу підвищеної оперативності і гнучкості у прийнятті відповідних рішень. Постійно змінюються форми спілкування користувачів у мережі, люди мігрують на нові комунікаційні платформи, освоюють нові способи пошуку інформації, необхідної для прийняття споживчих рішень. Малі та середні підприємства повинні слідувати тенденціям ринку і знаходити оптимальні інструменти для зв'язку з цільовими аудиторіями.

Нині під digital маркетингом розуміється комплексна маркетингова політика, в якій використовуються всі доступні цифрові технології, для того щоб максимально охопити цільові сегменти ринку.

Цифровий маркетинг забезпечує вирішення наступних завдань [4]:

- висновок нової продукції на ринок (просування нової торговельної марки);
- підвищення рівня впізнаваності бренду;
- підтримка й поліпшення репутації бренду;
- стимулювання збуту.

Для того щоб ефективно реалізовувати стратегії digital маркетингу, малі й середні підприємства повинні:

- сформулювати комплексну систему управління відносинами з клієнтами з використанням різних онлайн-та оффлайн-каналів;
- слідувати тенденціям розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, проводити моніторинг змін у поведінці споживачів у цифровому середовищі;
- проводити оперативний аналіз значних обсягів даних і приймати на основі цього аналізу виважені управлінські рішення.

Зараз багато українських малих підприємств застосовують інструменти цифрового маркетингу імпульсивно, без опори на системний підхід. Керівники, як правило, не мають достатнього досвіду і знань у сфері сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Крім того, невеликі компанії не володіють достатніми ресурсами для залучення у штат необхідної кількості кваліфікованих фахівців у сфері digital технологій. Для досягнення успіху в області цифрового маркетингу підприємцям слід проводити регулярний моніторинг змін у цифровий комунікаційному середовищі.

Слід зазначити, що сьогодні український digital ринок отримав сильний імпульс розвитку. В останні роки динамічно зростає кількість українських digital агентств, підвищується якість пропонованих сервісів, на ринок виводяться нові аналітичні рішення, а також рішення для управління взаємовідносинами з клієнтами у цифровому середовищі.

На цифровий маркетинг в Україні серйозно впливає трансформація звичок користувачів, зміна підходів до споживання Інтернет- і мобільного контенту. Спостерігається стійке зростання користувачів мобільних пристроїв. Значна кількість Інтернет-користувачів проводить 8 і більше годин соціальних мережах, активно використовує мобільні додатки для професійних і особистих потреб.

Багато українських малих і середніх підприємств вже застосовують або планують застосовувати інстру-

менти digital маркетингу. Зміни у споживчій поведінці будуть тільки підсилювати цю тенденцію. Більшість підприємців усвідомлюють перспективність застосування цифрових технологій.

ВИСНОВКИ

У сучасних умовах швидкої трансформації цифрової маркетингової середовища, регулярного впровадження нових інформаційно-комунікаційних технологій і методик роботи з мобільним і інтернетконтентом для досягнення успіху на висококонкурентному ринку малим підприємствам уже недостатньо використовувати інструментарій інтернет-маркетингу. Цей інструментарій необхідно інтегрувати з каналами офлайн просування й розробляти комплексні маркетингові рішення, виходячи з особливостей і потреб конкретного бізнесу. Ці рішення повинні охоплювати всі напрями маркетингової діяльності: від досліджень ринку й позиціонування товару до рекламної активності. Підприємствам необхідно враховувати зміни психології споживачів цифрової інформації й налаштовувати свої маркетингові кампанії відповідно до найбільш актуальних тенденцій розвитку цифрового середовища.

Список використаних джерел

1. Касьянов С.В. Инструменты интернет-маркетинга: 9 самых эффективных инструментов продвижения. *Генеральный директор*. 2015. №3. С. 21-26.
2. Катернюк А.В. Современные рекламные технологии. Коммерческая реклама. Ростов н/Д.: Феникс, 2001. 320 с.
3. Brian Solis. The 2017 State of digital Transformation. URL: <http://www.altimetergroup.com/2017/07/the-2017-stateof-digital-transformation>
4. Digital-marketing в бизнесе: 13 каналов продвижения и обзор их преимуществ. URL: <https://kirulanov.com/13-kanalov-prodvijeniya-digital-marketing-v-biznese/>

References

1. Kasyanov S.V. Internet marketing tools: 9 most effective promotion tools. *General Director*. 2015. No. 3. pp. 21-26. (in Russian)
2. Katernyuk A.V. Modern advertising technologies. Commercial advertising. Rostov on Don: Phoenix, 2001. 320 p. (in Russian)
3. Brian Solis. The 2017 State of digital Transformation. URL: <http://www.altimetergroup.com/2017/07/the-2017-stateof-digital-transformation>
4. Digital-marketing in business: 13 promotion channels and an overview of their advantages. URL: <http://kirulanov.com/13-kanalov-prodvijenyadigital-marketing-v-biznese/>

ОНОПРИЄНКО

Дмитро Олександрович

УДК 658.821

УПРАВЛІННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

MANAGEMENT OF SUPPORT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE

фахівець першої категорії,
Інститут новітніх технологій
і лідерства Національного
авіаційного університету

DOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2021.6\(1\).7](https://doi.org/10.37634/efp.2021.6(1).7)

ONOPRIENKO Dmytro – first category specialist, Institute of New Technologies and Leadership of the National Aviation University

Статтю присвячено питанням забезпечення сталого розвитку підприємств в сучасних умовах. Надано авторське визначення сталого розвитку суб'єкта підприємницької діяльності, сформульовано стратегічні цілі сталого розвитку підприємства в економічній, соціальній та екологічній сферах, наведено основні принципи стратегії сталого розвитку підприємства, розглянуто теоретичні та практичні аспекти управління забезпеченням сталого розвитку підприємства, визначено основні підсистеми та інструменти управлінського впливу у даному контексті.

* * *

The paper is devoted to the issues of providing the sustainable development of the enterprises in current conditions. The definition of sustainable development in this context is given. The author's definition of sustainable development of the business entity is given, strategic goals (strategies) of sustainable development of the enterprise in economic, social and ecological spheres are formulated, the basic principles of sustainable development strategy of the enterprise are given, theoretical and practical aspects of sustainable development management are considered, in particular, the main subsystems and tools for management's influence of the management system to provide the sustainable development of the enterprise are identified.

It is noted that the sustainable development of the enterprise is influenced by a set of both favorable and unfavorable external and internal factors. Such institutional factors as regulatory, tax and (until recently) monetary policy of the state, the law enforcement system activity, and the lack of judicial proceedings have gained particularly negative impact on business activity in Ukraine. Accordingly, its own model of management based on sustainable development in current business sector in Ukraine has not yet formed. This is also due to the lack of market strategic thinking of the management of the vast majority of enterprises in the conditions of increased uncertainty and instability of the external economic environment in our country. Simultaneously, both the economy in general, and individual enterprises in the short term can be competitive only if they operate on the basis of the sustainable development concept, which requires effective interaction of environmental factors with key internal subsystems of enterprises.

Ключові слова: сталий розвиток, сталий розвиток підприємства, управління сталим розвитком підприємства, забезпечення сталого розвитку підприємства

Keywords: sustainable development, sustainable development of the enterprise, management of sustainable development of the enterprise, ensuring sustainable development of the enterprise

ВСТУП

Протягом останніх десятиліть спостерігається різке зростання негативного антропогенного впливу суб'єктів господарювання на навколишнє природне середовище як на національному, так і на глобальному рівнях, що потребує кардинальних змін у практиці управління ними. Об'єктивна необхідність формування концептуально нових підходів до управління підприємствами зумовлена також інтеграцією України до економічного простору Європейського Союзу. Сьогодні умовою успішного функціонування і розвитку вітчизняних підприємств є підвищення їхньої конкурентоспроможності.

Під конкурентоспроможністю національної економіки загалом і господарюючих суб'єктів, зокрема, за стандартами ЄС прийнято вважати здатність економічної системи забезпечувати за будь-якого впливу внутрішніх та зовнішніх чинників соціально-економічну оптимальність, що проявляється у високому рівні якості життя населення. Тобто і економіка загалом, і окремі підприємства у найближчій перспективі можуть бути конкурентоспроможними лише за умови функціонування на засадах концепції сталого розвитку.

Отже, проблема забезпечення сталого розвитку підприємств є надзвичайно актуальною, а концепція за-

безпечення сталого розвитку стає найважливішою умовою розвитку суб'єктів ринку.

Досвід діяльності вітчизняних підприємств протягом останніх трьох десятиліть свідчить, що в сучасному підприємницькому секторі України ще не сформувалась власна модель менеджменту на засадах сталого розвитку. Це пов'язано як з особливостями трансформації вітчизняної економіки, так недосконалістю механізмів взаємодії держави і суб'єктів господарювання, відсутністю ринкового стратегічного мислення в умовах підвищеної невизначеності і нестабільності зовнішнього економічного середовища у нашій країні.

МЕТА роботи полягає у дослідженні теоретичних підходів та розгляді практичних аспектів управління забезпеченням сталого розвитку вітчизняних підприємств на основі використання принципів, функцій, методів, технологій і практик менеджменту, що є соціально та екологічно орієнтованими.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, ресурси Internet, нормативно-правові акти.

У статті використано такі методи дослідження: ін-

дукція і дедукція, аналіз і синтез, абстрагування, узагальнення, методи системного аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питанням сталого розвитку присвячено багато наукових праць вітчизняних та іноземних вчених, таких як Г. Айрес, Л. Кохрсен, Н. Джорджеску-Роген, Г.Х. Брундтленд, Н. Джорджеску-Роген, К. Кларк, О. Ареф'єва, І. Бланк, О. Балацький, Н. Васюткіна, Б. Данилишин, Л.А. Гросул, М. Зименко, В. Мамаєва, Б. Хугес, Д.Х. Медоус, В.М. Андерсон, А. Жулавський, С.С. Борщук та ін. Однак існує потреба детальніше розглянути проблеми управління забезпеченням сталого розвитку суб'єктів господарювання.

РЕЗУЛЬТАТИ

Як відомо, в основі «Концепції сталого розвитку» лежить визнання необхідності взаємопов'язаного соціально-економічного та екологічного розвитку, що має вийти на перший план і забезпечити «розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби» [1]. Сталий розвиток ще визначають як всебічно збалансований самопідтримуючий розвиток суспільства. Ідеї сталого розвитку знаходять своє втілення в багатьох високорозвинених країнах, що дає можливість забезпечувати високу якість життя населення у поєднанні з раціональним використанням природних ресурсів, а концепція сталого розвитку стала основою стратегії управління великої кількості компаній у всьому світі. Можемо констатувати, що сталий розвиток підприємства, з одного боку, «залежить від великої кількості економічних, екологічних і соціальних факторів» [2, С. 185] зовнішнього середовища, а з іншого – він «характеризується як модель управління корпорацією, що містить три аспекти її діяльності: економічний, соціальний та екологічний» [3].

Отже, на сталий розвиток підприємства впливає комплекс зовнішніх і внутрішніх чинників. Зовнішні чинники, які можуть бути сприятливими чи несприятливими для сталого розвитку, зі свого боку, можна поділити (певною мірою умовно) на чинники природного походження і чинники, пов'язані з державним регулюванням. Так, один із п'яти базових принципів концепції сталого розвитку вказує на те, що без задоволення елементарних потреб всіх людей, без надання їм можливості реалізувати свої надії на благополучне життя сталий розвиток просто неможливий. З іншого боку, на ефективність функціонування й розвиток підприємств надзвичайно сильно впливають інституційні чинники, серед яких ключова роль належить ефективності системи державного управління, регуляторній, податковій та грошово-кредитній політиці держави, правоохоронній системі, наявності чи відсутності правосудного судочинства. До найбільш узагальнюючих зовнішніх чинників постійного впливу відносяться інвестиційний клімат, середовище для ведення бізнесу. Тобто для сталого розвитку підприємств мають визріти відповідні передумови й умови.

Сьогодні Україна характеризується несприятливим загалом середовищем для ведення бізнесу та інвестиційним кліматом. Про це, зокрема, свідчать дані інвестиційної активності підприємств протягом майже

усіх років незалежності.

Водночас слід зазначити, що в межах однієї країни усі суб'єкти господарювання знаходяться приблизно в однакових умовах. З урахуванням, з одного боку, зовнішньої конкуренції, а з іншого – потенційно більших можливостей виходу на ринки насамперед країн ЄС, об'єктивно настав час для підприємств України будувати систему управління підприємством на засадах сталого розвитку. Саме таке управління сприяє забезпеченню їх фінансової стійкості, конкурентоспроможності, ефективному функціонуванню на ринку, організації виробництва, орієнтованого на зменшення шкідливих викидів в атмосферу та зниження матеріаломісткості виготовлення продукції, покращенню робочих місць працівників та зростанню соціального рівня населення. Як свідчать дослідження, саме діючий механізм сталого розвитку дає змогу підприємствам не тільки легко адаптуватися до змін навколишнього середовища, але й постійно розвиватися [2, С. 186].

Найважливішою умовою ефективного функціонування будь-якого підприємства та основою його стабільного розвитку в конкурентному середовищі є забезпечення високого рівня ефективності його діяльності у поточному і майбутньому періодах. Отже, сталий розвиток підприємства слід розглядати як його здатність здійснювати ефективну економічну діяльність протягом усього життєвого циклу в умовах невизначеності впливів зовнішнього середовища, забезпечуючи водночас соціальну відповідальність перед персоналом і споживачами та відповідальне відношення до екології [4].

В основі управління сталим розвитком підприємства лежить система управління, що дозволяє цілісно, комплексно підходити до процесу взаємодії різних підсистем, які беруть участь в управлінських процесах [5]. Ефективне управління забезпеченням сталого розвитку підприємства передбачає комплексне застосування системоутворюючих елементів менеджменту, а саме: цілей, стратегій, принципів, функцій, методів, сучасних практик і технологій, механізмів управління, а також конкретизації суб'єктів та об'єктів управління у рамках концепції сталого розвитку підприємства [8, С. 130–132].

Ключовим пріоритетом процесу управління є формування та досягнення цілей сталого розвитку шляхом впровадження соціально-відповідального типу поведінки персоналу підприємства у зовнішньому середовищі.

На нашу думку, основними стратегічними цілями (стратегіями) забезпечення сталого розвитку підприємств є:

по-перше, забезпечення високого рівня економічної ефективності діяльності підприємства в конкурентному середовищі шляхом оптимального використання обмежених ресурсів на основі застосування інноваційних рішень, екологічних-, природо-, енерго- і матеріалозберігаючих технологій, створення екологічно прийнятної продукції, мінімізації, перероблення і знищення відходів [7];

по-друге, побудова моделі соціально відповідального управління [3], забезпечення гідних умов, рівня оплати праці та високого соціального статусу працівників підприємства за рахунок підвищення рівня кваліфікації й продуктивності праці та широкого залучення їх до прийняття, реалізації та контролювання виконання рішень;

по-третє, комплексна екологізація діяльності підприємств на основі використання сучасних ресурсозберігаючих технологій, дотримання міжнародних екологічних стандартів, екологізації інноваційної діяльності, раціоналізації й екологізації мислення персоналу, що має забезпечувати самовідновлення екосистем, в яких вони розташовані.

Досягнення зазначених цілей, окрім іншого, потребує дотримання певних принципів, що забезпечують сталий розвиток. До ключових принципів стратегії сталого розвитку підприємства можна віднести такі принципи:

принцип високої економічної ефективності – спрямований на забезпечення високої економічної ефективності діяльності суб'єктів господарювання у поточному і майбутніх періодах;

принцип покращення життя споживачів – спрямований на підвищення рівня і якості життя громадян;

принцип гуманності – спрямований на створення оптимальних умов для інтелектуального і соціального розвитку працівників, визнання природного права кожної особистості на свободу, індивідуальність, соціальну захищеність та розвиток здібностей;

принцип обережності – збереження сучасного стану навколишнього середовища супротив;

принцип “передбачати і запобігати” тобто – забезпечення більш дешевої альтернативи ліквідації збитків навколишньому середовищу;

принцип екологізації виробництва – перехід на екологічно безпечні технології з метою зниження рівня техногенного навантаження на д

принцип “забруднювач платить” доквілля – зобов'язує до відшкодування повної вартості екологічного збитку;

принцип підвітності – обумовлює визначення компанією рівня впливу її діяльності на оточення та необхідність брати на себе відповідальність за такі дії. Обов'язкове проведення екологічної експертизи та аудиту на підприємстві [3, С. 72].

Застосування цих принципів на практиці відображає бізнес-модель процесу й результатів діяльності підприємства на засадах сталого розвитку.

Основою управління забезпеченням сталого розвитку підприємств має стати соціальна відповідальність, яка забезпечується пошуком шляхів ефективного поєднання економічного успіху, соціального розвитку та захисту навколишнього середовища з метою покращення якості життя для майбутніх поколінь [3, С. 72]. В якості дієвого інструменту досягнення такого поєднання може застосовуватись механізм управління, як сукупність важелів впливу на прийняття і виконання ефективних управлінських рішень. Він має забезпечувати збалансоване гармонійне узгодження розвитку базових елементів системи управління з місією, стратегічними цілями і завданнями підприємства. До таких елементів передусім слід віднести організаційні структури управління, ефективну систему ухвалення рішень, організаційну культуру підприємства, професіоналізм персоналу.

Основою формування системи управління забезпеченням сталого розвитку підприємства виступають зовнішньо орієнтована підсистема стратегічного управління та внутрішньо орієнтована підсистема кор-

поративного управління [5, С. 316].

Підсистема стратегічного управління спрямована на приведення у відповідність місії та системи цілей підприємства, які одночасно виступають у ролі орієнтирів діяльності підприємства та у ролі критеріїв її результативності. Головною метою стратегічного управління підприємством є знаходження оптимального балансу між його ключовими внутрішніми установками (місія, цілі, очікувані результати) та зовнішніми умовами функціонування так, щоб забезпечити сталий динамічний розвиток.

Підсистема корпоративного управління спрямована на створення і приведення у дію механізму узгодженого спрямування наявних ресурсів і компетенцій на досягнення поставлених цілей та завдань. Складовими підсистеми корпоративного управління виступають суб'єкти і об'єкти, методи та інструменти управлінського впливу, а також процеси інформаційно-аналітичного забезпечення.

Інструментами управлінського впливу підприємства є:

– набір стратегій для досягнення поставленої мети оптимальним чином на різних стадіях його життєвого циклу і за різних умов ринкової кон'юнктури;

– підсистема корпоративного управління, що являє собою планування та реалізацію планових рішень;

– організаційна структура управління підприємством із розподілом прав, відповідальності та повноважень;

– система кошторисів (бюджетів) підприємства;

– підсистема інформаційно-аналітичного забезпечення управління сталим розвитком підприємства;

– підсистема контролю та адаптації підприємства до змін умов зовнішнього і внутрішнього середовища [5, С. 317-318, 322].

Сам сталий розвиток підприємства стає можливим завдяки узгодженню зовнішнього і внутрішнього рівнів управлінської ієрархії, яке відбувається на рівні формування цілей діяльності підприємства та визначення необхідних для їх досягнення ресурсів і компетенцій. Якщо на рівні стратегічного управління цілі узгоджуються із місією і зовнішніми умовами розвитку, то на рівні корпоративного управління наявні у підприємства ресурси і компетенції приводяться відповідно до цілей [6, С. 52]. Все це має забезпечити раціональне використання робочої сили, інших видів ресурсів, слугувати стимулом для використання потреби в інноваціях для збільшення потенціалу підприємства, а також забезпечення екологічних стандартів виробництва та споживання [8].

ВИСНОВКИ

У загальному вигляді забезпечення сталого розвитку підприємства досягається: визначенням стратегічних цілей і завдань на засадах концепції сталого розвитку; точним визначенням і за необхідності корегуванням суб'єктів і об'єктів управління; формуванням його управляючою системою необхідних для досягнення цілей структури управління, підсистем управління та інструментів управлінського впливу; ефективним застосуванням у процесі управління комплексу заходів; забезпеченням з боку управляючої системи динамічної взаємодії (в межах своїх можливостей) чинників зовнішнього середовища з ключо-

вими внутрішніми підсистемами підприємства, які у взаємодії між собою створюють підсистему динамічного управління функціонуванням і розвитком підприємства.

Список використаних джерел

1. Борщук С.С., Загорський В.М. Концепція сталого розвитку і проблеми оптимізації економічних систем. *Регіональна економіка*. 2005. № 3. С. 113–119.
2. Дем'яненко Т.І. Сталій розвиток вітчизняних підприємств в сучасних економічних умовах. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка та управління підприємствами*. 2020. Том 31 (70). № 2. С.185-188.
3. Гальчак Х. Забезпечення сталого розвитку підприємства як основа формування соціальної відповідальності. URL: <http://science.lpnu.ua/uk/semi/vsi-vypusky/vypusk-3-nomer-8474-2016/zabezpechennya-stalogo-rozvytku-pidpryemstva-yak-osnova>
4. Квятковська Л.А. Реалізація принципів концепції сталого розвитку в діяльності підприємства. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2013. Вип. 1. С. 85–89. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vsed_2013_1_14.pdf.
5. Васюткіна Н.В. Методологічні засади управління сталим розвитком авіапідприємств: дис. ... д-ра екон. наук. Київ: 2015. 541 с.
6. Васюткіна Н.В. Інтегративне мислення як дієвий засіб в побудові корпоративного управління. *Сучасні тенденції в економіці та управлінні: новий погляд*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Донецьк, 29-30 листопада 2013 р.). Донецьк: ГО «СІЕУ», 2013. С. 50–53.
7. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/>
8. Данилишин Б.М. Розроблення національних стратегій сталого розвитку: корисний досвід для України. *Механізм регулювання економіки*. 2008. № 3 (2). С. 214–218.
9. Бохан А.В. Ефективне екологічне підприємництво – запорука сталого розвитку. *Екологічний менеджмент*. 2006. С. 67–71.

References

1. Borshchuk S.S., Zahorskyi V.M. The concept of sustainable development and problems of optimization of economic systems. *Regional economy*. 2005. № 3. pp. 113–119. (in Ukrainian).
2. Demianenko T.I. Sustainable development of domestic enterprises in modern economic conditions. *Scientific notes of V.I. Vernadskyi TNU. Series: Economics and enterprise management*. 2020. Vol. 31 (70). № 2. pp. 185-188. (in Ukrainian).
3. Halchak Kh. Ensuring sustainable development of an enterprise as a prerequisite for social responsibility. URL: <http://science.lpnu.ua/uk/semi/vsi-vypusky/vypusk-3-nomer-8474-2016/zabezpechennya-stalogo-rozvytku-pidpryemstva-yak-osnova> (in Ukrainian).
4. Kviatkovska L.A. Implementation of the principles of the concept of sustainable development in the enterprise. *Bulletin of socio-economic research*. 2013. Issue 1. pp. 85-89. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vsed_2013_1_14.pdf (in Ukrainian).
5. Vasiutkina N.V. Methodological bases of management of steady development of the aviation enterprises: diss. ... Doctor of economics. Kyiv: 2015. 541 p. (in Ukrainian).
6. Vasiutkina N.V. Integrative thinking as an effective tool in building corporate governance. *Modern trends in economics and management: a new look*: materials of International scientific and practical conference (Donetsk, November 29-30, 2013). Donetsk, 2013. pp. 50-53. (in Ukrainian).
7. Wikipedia. URL: <https://wikipedia.org/>
8. Danylyshyn B.M. Development of national strategies for sustainable development: useful experience for Ukraine. *The mechanism of economic regulation*. 2008. № 3 (2). pp. 214-218. (in Ukrainian).
9. Bokhan A.V. Effective environmental entrepreneurship is the key to sustainable development. *Environmental management*. 2006. pp. 67–71. (in Ukrainian).

ТАРАСЕВИЧ
Юрій Вікторович
tarasevych89@gmail.com

УДК 343.9

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ

FEATURES OF CRIMINOLOGICAL PLANNING

аспірант, Дніпровський
національний університет
імені Олеся Гончара, начальник
відділу, Дніпропетровська
обласна прокуратура

DOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2021.6\(1\).8](https://doi.org/10.37634/efp.2021.6(1).8)

TARASEVYCH Yurii – postgraduate student, Oles Honchar Dnipro National University, Head of Department of Dnipropetrovsk Regional Prosecutor's Office

У статті розглянуто особливості кримінологічного планування. Уточнено понятійний апарат, який виступає інструментом кримінологічного планування та попередження злочинності. Надано характеристику такому ряду понять, як «кримінологічне планування», «стратегічний план», «картування злочинів», «індивідуальне планування». Визначено шляхом порівняльного аналізу найбільш стійкі відмінності в поняттях «кримінологічне планування» та «кримінологічне прогнозування». Розглянуто теорії злочинності, види та етапи кримінологічного планування; необхідний набір методів, прийомів, технік та тактик здійснення кримінологічного планування задля досягнення встановлених цілей та завдань на шляху до сталого розвитку держави. Сформульовано і обґрунтовано комплекс пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення кримінологічного планування у світлі поточних тенденцій.

* * *

The paper discusses the features of criminological planning. The conceptual apparatus that acts as a tool for criminological planning and crime prevention is clarified. A number of concepts as «criminological planning», «strategic plan», «crime mapping», «individual planning» are characterized.

A number of reasons that motivate people to break the law are identified; the most significant sociological theories of crime also are identified. It is emphasized that in connection with urbanization, the features of criminological planning also undergo certain changes and modifications. Innovative methodologies appear with the appropriate set of principles, methods and technologies, which are specially selected to solve a specific criminological problem.

By means of a comparative analysis, the most stable differences in the concepts of «criminological planning» and «criminological forecasting» have been identified. The theory of crime, types and stages of criminological planning are considered; the necessary set of methods, techniques and tactics for the implementation of criminological planning to achieve the goals and objectives on the path to sustainable development of the state.

A set of proposals and recommendations for improving criminological planning in the light of current trends has been formulated and substantiated. The main strains of optimizing criminological planning are: the formulation of the system of state anti-criminological educational policy; cooperation with institutions of community support; introduction into practice of foreign experience in conducting strategic sessions; the formation of a creative position, necessary for the implementation of thorough management of anti-criminological programs.

Ключові слова: попередження злочинності, кримінологічне планування, кримінологічне прогнозування, стратегічний план, картування злочинів, індивідуальне планування

Keywords: crime prevention, criminological planning, criminological forecasting, strategic plan, crime mapping, individual planning

ВСТУП

Теоретичні передумови попередження злочинності ґрунтуються на класичній, позитивістській, соціологічній і сучасній школі кримінології. Зокрема, у науці приділено особливу увагу підходам, заснованим на поєднанні традиційних і нових моделей попередження злочинності. Щоб злочин мав місце, повинні бути люди, які готові порушити закон; відсутність середовища (стримуючих факторів чи людей), наявність відповідних цілей (людей чи речей), щоб зупинити його. Лише якщо зрозуміти, чому відбувається злочин, навіть теоретично, йому можна запобігти. Саме тому будь-яка стратегія боротьби зі злочинністю повинна враховувати ці фактори.

Пов'язуючи планування з такими дисциплінами, як антропологія права, соціологія права, філософія права, віктимологія як галузь кримінологічної науки, головна властивість проекту кримінологічного планування – це передусім спрямованість на сталий розви-

ток країни та регіонів. Тож, проблема теоретико-методологічних особливостей кримінологічного планування як способу досягнення цілей сталого розвитку відноситься до найактуальніших.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Досліджуваному у статті питанню присвятили праці такі науковці, як В.М. Бесчастний, Є.С. Назимко, С.В. Лосич [1], В.В. Бойко [2], О.Г. Дзьоба, Н.І. Ставнич [3], К.А. Беліков, В.М. Бесчастний, М.О. Семенишин, С.С. Вітвіцький, С.М. Алфьоров, Є.С. Назимко [4], Ю.В. Орлов [5], О.О. Титаренко [6-7], М.Ю. Шуп'яна [8] та ін. Науковці під різним кутом розглядали глибину проблеми злочинності, впливу урбанізації на поточну ситуацію, головні постулати соціальної безпеці у структурі національної безпеки, та відповідно особливості процесу кримінологічного планування. Однак дана проблема заслуговує на особливу увагу у зв'язку із недостатністю комплексних досліджень теорії та методології кримінологічного планування із застосува-

нням міждисциплінарного зв'язку.

МЕТА дослідження – поглиблення особливостей кримінологічного планування у розрізі таких невід'ємних понять, як «кримінологічне прогнозування», «стратегічний план», « картування злочинів», «індивідуальне планування»; обґрунтування комплексу пропозицій і рекомендацій із вдосконалення кримінологічного планування.

ЗАВДАННЯМ дослідження виступає: всебічне вивчення та визначення особливостей кримінологічного планування в системі кримінального права. Дана тема привертає увагу широкого кола науковців. Проте в більшості робіт немає єдиної думки з питання кримінологічного планування з погляду застосування міждисциплінарного зв'язку.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі дослідження застосовувалися методи логічного узагальнення інформації, аналізу та синтезу результатів наукових праць вчених, групування джерел інформації, системний підхід до формування висновків.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У широкому розумінні під поняттям «планування» розуміють заздалегідь визначений спосіб досягнення цілей із чітко визначеним набором необхідного переліку дій, який слід вжити під час реалізації певної діяльності (функції). Поняття «планування» пов'язують досить часто із такими поняттями, як «стратегічний план», «стратегічне планування», «індивідуальне планування», також тісно пов'язують з поняттям «кримінологічний прогноз», «моделювання злочинності» та ін.

З приводу більш вузького трактування поняття «кримінологічне планування», тут його необхідно розглядати як елемент сучасного соціального управління у контексті антикримінального впливу із необхідним набором методів, прийомів, технік та тактик, необхідних для досягнення цих цілей. Кримінологічне планування є функцією управління у сфері протидії злочинності та водночас способом розроблення конкретного управлінського рішення, а сам план як офіційно затверджений документ – формою такого рішення (кримінологічний план) [5, с. 358].

У даному контексті кримінологічна обстановка є керованою підсистемою. Якби люди не бажали порушувати закон, злочинів не існувало б взагалі. Але зниження схильності людей до злочинів, здається, є найскладнішим завданням у боротьбі зі злочинністю. І багато з можливих рішень є довгостроковими та невизначеними.

Серед причин, які спонукають до порушення закону можна виділити такі, як: відсутність когнітивних навичок, тобто людям не вистачає здатності мислити наперед і бачити наслідки своїх дій або співпереживання потенційним жертвам злочинів; почуття відносної депривації, адже класова нерівність є місцем розмноження відносної депривації, як і безробіття; бідність, тому що бідність може сприяти хаотичним і неорганізованим діям людей, яких турбують щоденні проблеми існування; девіантна поведінка, тобто вживання речовин, що містять хімічні речовини, які роз-

щеплюють інгібітори злочинності; відсутність стійких відносин або соціальної участі у житті суспільства (можливо, соціальною ізоляцією або расизмом), тому вони не бачать причин, чому вони повинні дотримуватися його правил тощо [1; 2; 4].

З погляду соціологічних теорій усі теорії злочинності можна звести до таких, як: багатofакторності (А. Кетле), соціальної дезорганізації (Е. Дюркгейм), конфлікту культур (Г. Селлін), стигматизації (Г. Беккер, Е. Леметр), диференційної асоціації (Г. Тард), вікімологічна теорія (Г. Гентиг) [2, с. 93]. Тож, з погляду різноманіття теорій та причин злочинності особливості кримінологічного планування будуть проявлятися застосовуваною методологією та інструментарієм залежно від глибини негативної події, хоча і зберігаючи свій традиційний базис.

У часи постійно зростаючої урбанізації сучасні дослідження вказують на те, що злочинність та страх злочинності є ключовими проблемами суспільства, і що безпека є життєво важливою характеристикою високоякісного сталого середовища. Особливості кримінологічного планування у зв'язку із урбанізацією також зазнають певних змін та модифікацій, адже з'являються інноваційні методології із відповідною сукупністю принципів, методів і технологій, які спеціально відбираються для вирішення конкретної кримінологічної проблеми залежно від сфери суспільного життя (організована злочинність, корупція, державні злочини, політична злочинність, кіберзлочинність тощо) та суб'єкта (злочинність неповнолітніх, жіноча злочинність, злочини військових, міграційна злочинність тощо) [2; 3].

Рядом науковців розглядаються основні принципи запобігання злочинності у контексті низки теорій, з якими вона, як правило, пов'язана: захищений простір; попередження злочинів за допомогою дизайну кримінологічної ситуації; ситуативна профілактика злочинності [4].

Особливості кримінологічного планування розкриваються через його видову класифікацію: поточне планування або перспективне планування. З приводу методів, – тут можуть застосовуватися як загальні (балансовий, програмно-цільовий), так і спеціальні (стосовно всіх розділів програм соціально-економічного розвитку, певних програм попередження злочинності). Також слід відмітити групу методів збирання та оброблення інформації: соціологічні та математичні.

Процес прийняття рішення зі складання програми (плану дій) кримінологічного планування доволі складний, вимагає значних витрат часу і зусиль та залежить від різних чинників, включаючи: місцевий контекст злочинності і питання безпеки; організаційні ресурси і можливості провідної організації; а також придатність і відповідність програми (наприклад, цільовим суб'єктам, факторів ризику і організаційних можливостей). Окрім цього мають місце такі важливі аспекти, як фокус діяльності та ресурсів, очікування конкретних результатів, ступінь спільної відповідальності за результат, гнучкість планування та його адаптивність у сучасні реалії життя.

Принципи кримінологічного планування є свого роду аксіомою, непорушним началом, яке містить у собі пізнаний закон на його відображення. Синергія

принципів планування створює пропозиції для ефектної діяльності у сфері профілактики злочинності та суттєво зменшує ймовірність негативних результатів планування. Враховуючи різні погляди, усю сукупність необхідних принципів кримінологічного планування, окрім таких базових, як відповідність міжнародним стандартам, законності, гуманізму можна звести до таких, як: цілеспрямованість, партнерство, адаптивність, гнучкість, експертність, динамічність [5; 6; 8].

Кожен із вказаних принципів не може бути відсторонений від загальної цілі – антикримінального впливу. Цілеспрямованість є базисом довгострокових планів; партнерство виключає ієрархічну підпорядкованість поступаючись зрілому партнерстві та довірі; адаптивність передбачає коригування планових показників залежно від впливу факторів середовища; гнучкість або еластичність враховує реакції планів на відхилення; експертність передбачає професійне розуміння набору дій; динамічність має на меті неперервність даного процесу.

Переходячи безпосередньо до етапів кримінологічного планування зауважимо, що основними з них є: 1) підготовчий; 2) збору пропозицій; 3) узгодження плану; 4) затвердження плану [5, с. 358]. Хоча у літературі можна зустріти і більш розгорнуту інтерпретацію: підготовка, аналітика даних, розроблення плану, організація виконання, оцінювання превентивної діяльності, висновки та пропозиції. Тож, структура самого плану може біти різною за текстуальним, зокрема цифровим та графічним наповненням.

На підготовчому етапі здійснюється збір та оброблення кримінологічної інформації, формулюються головні завдання. Важливо наголосити, що підготовчий етап набуває чи не найважливішого значення у міру того, що від нього буде залежати траєкторія побудови планування. Тут, зазвичай, доцільно використовувати увесь наявний спектр методів юридичних наук (історичний, порівняльний, логічний, системний); соціологічних методів (спостереження, опитування, експертні оцінки, документальний метод); психологічних методів (соціометрія, тестування тощо).

На етапі збору пропозицій необхідна інформація доводиться до відома керівництва із подальшим внесенням коректив до відповідного плану. Важливо взяти на озброєння такі методи, як оброблення нових ідей і альтернативних стратегій, управління динамікою відділу, працювати з опором та відстоювання ідей з їхньою візуалізацією на фліпчарті.

На етапі узгодження плану відбувається взаємодія нижчестоящих органів з планом вищестоящих; етап затвердження плану є кінцевим, у процесі реалізації якого керівник після перевірки відповідності цілям та завданням затверджує його.

Кожен з перелічених етапів кримінологічного планування умовно може бути розбитий на підетапи та підцілі, що дозволить отримати більш точні результати, враховуючи усі проміжні моменти «що-якщо-то» із застосуванням методів збирання та оброблення інформації.

У літературі співвідношення понять «кримінологічне планування» та «кримінологічне прогнозування» розглядають під різними кутами. Одні науковці розглядають прогнозування як процес, який є перед пла-

нуванням. Другі – як етап після за планування, який стосується здебільшого перспектив, які не піддаються плануванню. Треті – розглядають прогнозування через призму передбачення в рамках концепції некерованості, а планування – як засіб регулювання керованих процесів суспільства та середовища. Водночас прогнозні результати стосовно злочинності, отримані методами експертних оцінок, повинні бути верифіковані із використанням інших методів прогнозування, які досить ефективно застосовуються у зарубіжних країнах для програмування протидії злочинності [5-8].

Кримінологічне планування як процес нероздільний від таких понять, як «стратегічний план», «картування злочинів», «індивідуальне планування».

Стратегічний план є дорожньою картою або покроковим сценарієм розвитку подій задля досягнення мети із використанням найменшої кількості ресурсів та зусиль (часу, працівників, енергії, інтелекту тощо) та оптимального використання ІТ-технологій (опрацювання даних, підтримки прийняття рішень, експертних систем тощо).

Картування злочинів слід розглядати як інструмент управління, так і контролю злочинності в регіональному розрізі (місцевості). Просторові та часові дані, взяті у комплексний аналіз дозволяють зрозуміти схеми злочинів та тенденції їх розповсюдження, що дозволяє раціонально розподіляти усі ресурси у географічному розрізі.

Індивідуальне планування є складовою частиною кримінологічного планування. Основний принцип побудови таких планів стосовно окремих індивідів або груп – це здійснення тактичних заходів із максимальною гнучкістю та адаптивністю із врахуванням різноманітних характеристик із внутрішнього та зовнішнього середовища. Після комплексної діагностики даних категорії осіб, які потрапили у вибірку, складається індивідуальний прогноз на предмет ймовірності вчинення злочину. ґрунтуючись на прогностичних висновках, можна вибудовувати лінію індивідуальних запобіжних заходів.

Кримінологічне індивідуальне планування може здійснюватися на рівні міста, району, галузі господарства чи підприємства, навчального закладу, мікрорайону тощо. У здійсненні такого планування істотне значення набувають специфічні характеристики місцевих умов, економічні, соціальні, демографічні характеристики об'єктів.

Так, кримінологічне планування як найважливіший елемент сучасного соціального управління дозволяє здійснити необхідний вибір і концентрацію зусиль на головних векторах попередження злочинності.

Розглянутий вище понятійний апарат виступає інтелектуальним інструментом у кримінологічному плануванні попередженні злочинності. У світлі викладеного зрозуміло, що все більше посилюється увага до кримінологічного планування, оскільки саме планування допомагає визначити подальшу траєкторію законодавчої і правозастосовчої діяльності.

ВИСНОВКИ

Аналізуючи вище викладене, можна стверджувати, що кримінологічне планування – це найважливіший елемент сучасного соціального управління

стосовно антикримінального впливу із необхідним набором методів, прийомів, технік та тактик, необхідних для безпеки держави, бізнесу та громадян як необхідної умови на шляху до сталого розвитку держави.

Здійснення кримінологічного планування передбачає дотримання ряду принципів, таких як: відповідність міжнародним стандартам, гуманізм, законність, цілеспрямованість, партнерство, адаптивність, гнучкість, експертність, динамічність. Зміст кримінологічного планування визначається його цілями, завданнями, термінами, зокрема (тактичне, ситуаційне) і перспективне (стратегічне). Докази, а не ідеологія повинні керувати профілактикою злочинів, попередження злочинності повинно зміцнювати верховенство права.

Основними напрямками оптимізації кримінологічного планування є: формування системи державної антикримінологічної просвітницької політики; взаємодія і співпраця з інститутами громадянського суспільства; впровадження у практику зарубіжного досвіду проведення стратегічних сесій, результати яких будуть покладені в основу планування та прогнозування; формування творчої позиції, необхідної для реалізації вдосконалення управління антикримінологічними програмами.

Спираючись на міждисциплінарний зв'язок кримінології не тільки із юридичними, філософсько-соціологічними, але й економічними науками, доцільно застосовувати досягнення у сфері проведення стратегічних сесій як форми групової взаємодії для розроблення стратегічно-важливих рішень кримінологічного планування (нові ідеї і альтернативні стратегії). Це дозволить подолати ієрархічні бар'єри у формулюванні ідей, поступово відійти від стандартних зразків та конструкцій планів, знизити високий ступінь ризику у стратегічному кримінологічному плануванні.

Список використаних джерел

1. Бесчастний В.М., Назимко Є.С., Лосич С.В. Кримінологічні теорії: загальне поняття та характеристика окремих напрямів. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2017. № 1. С. 91-104
2. Бойко В.В. Урбанізація як об'єкт кримінологічного дослідження. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 136. С. 236-241
3. Дзьоба О.Г., Ставнича Н.І. Соціальна безпека у структурі національної безпеки. *Теорія і практика стратегічного*

управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 11-13 жовтня 2017 р.). Івано-Франківськ, 2017. С. 55-57.

4. Кримінологічні засади запобігання вуличній злочинності: монографія / К.А. Беліков та ін. Київ: ВД «Дакор», 2021. 218 с.

5. Орлов Ю.В. Планування кримінологічне. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 2 (7). С. 358-360.

6. Титаренко О.О. Стан стратегічного планування та програмного забезпечення у сфері протидії злочинності в сучасних умовах. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2019. № 1 (20). С. 66-79.

7. Титаренко О.О. Зарубіжний досвід програмування протидії злочинності: можливості для України: монографія. Київ: ФОП Маслаков, 2019. 192 с.

8. Шуп'яна М.Ю. Кримінологічне планування: аналіз основних теоретико-правових аспектів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 2. С. 193-196.

References

1. Beschastnyi V.M., Nazymko Ye.S., Losych S.V. Criminological theories: general concept and characteristics of certain areas. *Problems of jurisprudence and law enforcement*. 2017. № 1. pp. 91–104 (in Ukrainian).

2. Boiko V.V. Urbanization as an object of criminological research. *Problems of legality*. 2017. Issue 136. pp. 236-241 (in Ukrainian).

3. Dzoba O.H., Stavnycha N.I. Social security in the structure of national security. *Theory and practice of strategic management of development of branch and regional social systems: materials VI International. scientific-practical conf. (Ivano-Frankivsk, October 11-13, 2017)*. Ivano-Frankivsk, 2017. pp. 55-57 (in Ukrainian).

4. Criminological principles of prevention of street crime: monograph / K.A. Bielikov, et al. Kyiv: VD "Dakor", 2021. 218 p. (in Ukrainian).

5. Orlov Yu.V. Criminological planning. *Bulletin of the Association of Criminal Law of Ukraine*. 2016. № 2 (7). С. 358-360 (in Ukrainian)

6. Tytarenko O.O. The state of strategic planning and software in the field of crime prevention in modern conditions. *Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*. 2019. № 1 (20). Pp. 66-79 (in Ukrainian).

7. Tytarenko O.O. Foreign experience of programming the fight against crime: opportunities for Ukraine. monograph. Kyiv: Maslakov, 2019. 192 p. (in Ukrainian).

8. Shupiana M.Yu. Criminological planning: analysis of the main theoretical and legal aspects. *Actual problems of domestic jurisprudence*. 2019. № 2. pp. 193-196. (in Ukrainian).